3.2.2

3.2.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years (10)

Sr. No.	Name of the teacher	Title of the book/chapters published	Title of the paper	Title of the proceedings of the conference	Year of publication	ISBN/ISSN number of the proceeding	Whether at the time of publication Affiliating Institution Was same Yes/NO	Name of the publisher
1	Dr. Anita Deshmukh	Shree Vitthal Aani Varkari Sampraday	--	--	2018	ISBN 978-93-5321-303-9	Yes	Suyog Prakashan, Wardha
2	Dr. Malini Wadatkar	Sahakar Maharshi Bapuraoji Deshmukh	--	--	2018	ISBN 978-93-81621-38-7	Yes	Sudhir Prakashan, Wardha
3	Dr. Pratibha G. Taksande	E-Book Research Productivity of Academic Librarians	-	-	2018	ISBN 978-613-984198-1	Yes	International LAP LAMBERT Academic Publishing,
4	Dr. Priyaraj Maheshkar	-	Dr, Ambedkar and Kashmir Issue	National Seminar on Indo-Pak Relations	2018	ISBN 978-93-83619-15-3	Yes	Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo, Wardha
5	Dr. Sonali Sirbhate		Nutrition Supplements & Ergogenic Aids	National Conference on Role of Physical Education & Other Disciplines in Enhancing the Performance of Players & Fitness for Young & New India	2018	ISSN 2349638X	Yes	K.D.College, Badnera, Amravati

Principal
Priyadarshini ... Mahavidyalaya, WARDHA

Scanned with CamScanner

6	Dr. Dhanajay Sontakke	Women in Higher Education in India Perspectives and Challenges	Gender Perspectives on the Challenges of Higher Education	-	2018	ISBN 978-15275-0854-5	Yes	(International) Cambridge Scholars Publishing, UK
7	Mr. Amol Ghumade		Unintentional English Punctuation and Syntactical Errors- A Study	Teaching English Language and Literature in Indian Context : Problems and Solutions	2018	ISBN 978-81-937717-8-5	Yes	Shankalp Publication Nagpur
8	Dr. Malini Wadatkar		Educational Policy -2016 Possibilities and Effects	National Conference on Education and Human Rights	2017	ISBN 978-93-82962-83-0	Yes	Department of Pol. Science, Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo, Wardha
9	Dr. Dhanajay Sontakke	Samajik Vichalan aani Samajik Niyantran.		-	2017	ISBN 978-93-86011-78-7	Yes	Sai Jyoti Publications Nagpur
10	Dr. Dhanajay Sontakke	Shikshan Hakk Kayda aani Manvadhikar : Ek Chikitsak Adhyayan		-	2017	ISBN 978-93-82962-83-0	Yes	Meher Baba Publications, Nagpur
11	Dr. Dhanajay Sontakke	Adivasi Samajatil Lingbhav : Prashna aani Aavhane		-	2017	ISBN 978-93-86196-43-9	Yes	Atharva Publications, Dhule
12	Dr. Dhanajay Sontakke	Issues of Farmers Widows and a role of Policy Intervention to their Empowerment: a Study of Wardha District of Vidarbha		-	2017	ISBN 978-81-7132-874-1	Yes	Pointer Publishers, Jaipur

Principal
Priyadarshini Mahila
Mahavidyalaya, WARDHA

Scanned with CamScanner

13	Dr.Rambha Sonaye & Mrunalini Gudadhe	Unhali Peye	--	--	2017	ISBN 978-81-930208-0-7	Yes	Dept. of Home-Economics, Priyadarshini Mahila Mahavidyalaya, Wardha
14	Dr. Pratibha G. Taksande	Hindu Code Bill-Streeyanche Kavach Kundale		-	2016	ISBN 978-81-926382-8-7	Yes	Babasaheb Dr. B.R. Ambedkar Scholar Forum, Shahada, Maharashtra
15	Dr. Pratibha G. Taksande		Future Librarianship Innovative Embedded Sustainable and Emerging Trends	Open Courseware : A Paradigm Shift in e-learning	2016	ISBN 978-93-85664-16-8	Yes	Academic Book Publications, Jalgaon
16	Dr. Pratibha G. Taksande		Role of Librarian In Knowledge Society Through Social Networking Sites	International Symposium on Knowledge and Communication	2016	ISBN-978-93-856-64-16-8	Yes	NMIMS Shirpur, Jalgoan
17	Dr. Priyaraj Maheshkar		The Architect of Modern India Dr. B.R. Ambedkar	An International Conference on Dr. Ambedkar as National Builder	2016	ISBN 978-81-930336-9-2	- Yes	Dr. B.R.Ambedkar Gondwana Univrsity Teachers Association, Chandrapur
18	Dr. Dhananjay Sontakke	Samajshastra : Ek Parichay	-	-	2016	ISBN 978-93-86011-40-4	Yes	Saijyoti Publications, Nagpur
19	Dr. Anita Deshmukh	Warkari Sampraday Aani: Vivechanatmak Abhyas			2015	ISBN 978-93-82103-15-8	Yes	Lakhe Prakashan, Nagpur
20	Dr. Malini Wadatkar		Role of Wardha City in Indian Independence	Two Day International	2015	ISBN 978-81-909640-7-4	Yes	New Arts Commerce and Sc.

Principal
Priyadarshini Mahila
Mahavidyalaya, WARDHA

Scanned with CamScanner

			21Movement	Conf. On Significance of Mahatma Gandhi's Methodology in 21st Century				College, Wardha
21	Dr. Malini Wadatkar		Women's Political Participation and Development	UGC Sponsored National Conf. On Women Reservation and Politics in India	2015	ISBN 978-81-929160-8-8	Yes	Department of Political Science Shri Sant Gajanan Maharaj Arts College, Borgaon Akola
22	Dr. Malini Wadatkar		2014 Loksabha Elections : Analysis and Explanation	Vichar Manthan A Peer Reviewed Journal	2015	ISSN-2347-9639	YES	Maharashtra Political Science and Public Administration Parishad, Jalgoan
23	Dr. Pratibha G. Taksande		Mahavidyalayeen Granthalayat E-Governancechi Ubharnee Kartana	International Research Journal "Printing Area"	2015	ISSN-2394-5303	YES	Harshavardhan Publications, Aurangabad
24	Dr. Priyaraj Maheshkar		Dr. Ambedkar's Dhamma : A Substitute for all religions in the 21st Century	An International Conference on Dr. Babasaheb Ambedkar : Vision and 21st Century	2015	978-81-925424-9-2	Yes	Dr. Ambedkar Teachers Association, Nagpur
25	Dr. Sonali Sirbhate	Stress Management of Women Employees – The Living Paradox	-		2015	ISBN 978-93-5196-501-5	Yes	Archana M. Falke Krishna K. Dixit, Nagpur, (Maharashtra) India
26	Dr. Dhananjay Sontakke	Pitrusatta, Jat, Jamatwad aani Striyanvaril Hinsa : Ek Samajshastriy Akalan			2015	ISBN 978-93-85021-90-9	Yes	Prashant Publications Jalgaon

Principal
Priyadarshini Mahila
Mahavidyalaya, WARDHA

Scanned with CamScanner

प्रा. डॉ.अनिता देशमुख

- एम.ए. एम.फिल, पीएच.डी.(मराठी)
- मराठी विभागप्रमुख, प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा.
- पीएच.डी. मार्गदर्शक, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर
- आंतरराष्ट्रीय परिषदांमध्ये सहभाग (दुबई, सिंगापूर)
- राष्ट्रीय व राज्यस्तरीय परिषदांमध्ये सहभाग
- अनेक शोधनिबंध प्रकाशित
- संपादक बीजग्रंथ आणि बीजग्रंथकार डॉ. म. रा. जोशी गौरवग्रंथ

वितरक

सुयोग प्रकाशन

गोपुरी चौक, नागपूर रोड, वर्धा

ISBN 978-93-5321-303-9

श्री विठ्ठल आणि वारकरी संप्रदाय | डॉ. अनिता देशमुख

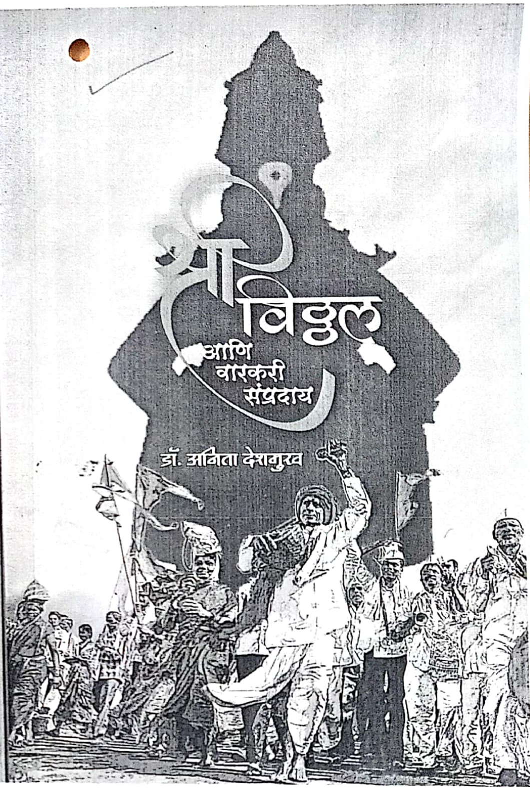

Scanned with CamScanner

- श्री विठ्ठल आणि वारकरी संप्रदाय
  प्रथम आवृत्ती, २०१८

- लेखिका – डॉ. अनिता देशमुख

- © डॉ. विलास देशमुख
  ९, यशवंत अपार्टमेंट, लक्ष्मीनगर, वर्धा

- प्रकाशक
  डॉ. अनिता देशमुख
  ९, यशवंत अपार्टमेंट, लक्ष्मीनगर, वर्धा

- अक्षरजुळवणी, मुद्रण व मुखपृष्ठ
  सृष्टी ग्राफिक्स, नागपूर

- किंमत –₹ ३७५/-

- **ISBN** 978-93-5321-303-9

अर्पण...

स्वतः फारशी शिकलेली नसताना
मुलींनी खूप शिकावं
अशी विचारसरणी असलेली माझी
आई
स्व.मालती देशमुख
आणि
पंचावन्न वर्षांपूर्वी मुलगी झाली
म्हणून आनंद व्यक्त करणारे माझे
बाबा
स्व. वसंतराव देशमुख यांना.....

Scanned with CamScanner

विभागप्रमुख प्रा.डॉ.प्रियराज महेशकर, डॉ.मालिनी वडतकर, डॉ. सुधाकर सोनोने, ग्रंथपाल डॉ.प्रतिभा ताकसांडे, डॉ.सोनाली सिरभाते, डॉ.धनंजय सोनटक्के, डॉ.रेखा बोबडे प्रा. दखणे, प्रा. विश्वकर्मा प्रा. महाजन माझ्या सहकारी प्राध्यापकांचे व शिक्षकेत्तर कर्मचाऱ्यांचे आभार मानते.

माझ्या कुटुंबातील प्रा.दिलीप देशमुख व सौ.कविता देशमुख या उभयतांच्या सौहार्दपूर्ण सहकार्याबद्दल त्यांचेही मी आभार मानते.

माझ्या लग्नानंतरच्या एम.फिल. ते पीएच.डी. पर्यंतच्या शैक्षणिक वाटचालीत सतत प्रोत्साहन देणारे, माझ्या प्रत्येक यशात सिंहाचा वाटा असणारे माझे पती प्राचार्य डॉ. विलास देशमुख, यशवंत महाविद्यालय वर्धा, यांच्या प्रोत्साहनामुळे व सहकार्यामुळेच मी हे पुस्तक प्रकाशित करु शकले. अर्थात माझ्या या आनंदात त्यांचाही आनंद आहे याची मला जाणीव आहे. तसेच माझा मुलगा डॉ. कुशाग्र व मुलगी वैदेही यांच्या कौटुंबिक सहकार्य व प्रोत्साहनामुळेच हे काम मी पूर्ण करु शकले. मी त्यांच्या ऋणातच राहू इच्छिते.

या पुस्तकाचे संगणकीय टंकलेखन सृष्टी ग्राफिक्सचे रवी अंधारे यांनी अगदी तत्परतेने करुन दिले. त्याबद्दल त्यांचेही आभार. सुयोग प्रकाशनचे प्रा. नवनीत देशमुख यांनी वितरणाची जबाबदारी स्वीकारली त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार.

पुस्तकाच्या मुद्रित शोधनाचे काम तत्परतेने करुन दिल्याबद्दल दीपक रंगारी यांचे मी आभार मानते.

माझ्या अल्पमतीप्रमाणे मी हे पुस्तक लिहिण्याचा प्रयत्न केला. ज्ञानेश्वर माउलींच्या शब्दांत सांगायचे झाल्यास

'तरी न्यून ते पुरते । अधिक ते सरते।।
करूनि घेयावे हे तुमते । विनवितु असे।।

माझ्याकडून काही चुका झाल्या असल्यास, काही अधिक-उणे झाले असल्यास सहृदय वाचक ते गोड करुन घेतील अशी आशा करते. सरतेशेवटी माझे पितृतुल्य मागदर्शक आदरणीय डॉ. म. रा. जोशी सरांना वंदन करते व मनोगत संपवते.

डॉ. सौ. अनिता देशमुख

अनुक्रमणिका

- वारकरी संप्रदाय व श्री पुंडलिक १
- श्री विठ्ठल आणि वारकरी संप्रदाय २७
- वारकरी संप्रदायाचा इतिहास ५५
- वारकरी संप्रदायाचे शिल्पकार आणि आधारस्तंभ ११३
- तुकाराम व उत्तरकालीन वारकरी संप्रदाय २२७
- संदर्भ ग्रंथ सूची २८७

Scanned with CamScanner

डॉ. मालिनी वडतकर
(राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख)
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा.

महाराष्ट्राचा विचार करता आपणास असे दिसून येते की, आर्थिक, सामाजिक व राजकीय क्षेत्रात फार मोठ्या व्यक्तिंनी देशाला व महाराष्ट्राला नेतृत्व दिले परंतु वर्धा जिल्ह्यातील बापुरावजी देशमुखांचे व्यक्तित्व व कार्य मात्र या सर्वांहून वेगळे आणि आगळे आहे. म. फुले व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या सामाजिक समतेचा दृष्टीकोन शोषित आणि दलिताविषयीचे प्रेम, डॉ. पंजाबराव देशमुखांसारखी ग्रामिण जनतेविषयीची आत्मीयता, टिळक व गांधी यांची ज्वलंत देशभक्ती, विनोबा भावेंची विश्वव्यापकता बापुरावजींमध्ये दिसून येते.

वर्धा जिल्हा स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडात भारतीय राजकारणाचा केंद्रबिंदु होता. स्वातंत्र्य चळवळीची सुत्रे वर्धा जिल्ह्यातून हलविली जात होती. म. गांधींच्या सेवाग्राम आश्रमातील वास्तव्यामुळे स्वातंत्र्य चळवळीचा प्रभाव वर्धा जिल्ह्यातील लोकांवर पडला होता त्यात सेवाग्राम येथे जन्म घेतलेले बापुरावजी देशमुख यांच्यावर गांधीजींच्या विचारांचा जबरदस्त पगडा पडलेला दिसतो. स्वातंत्र्यानंतर जिल्ह्याच्या सर्वांगिण विकासासाठी त्यांनी शैक्षणिक, कृषी, सहकार, सामाजिक व राजकीय क्षेत्रात प्रयत्न केले. विशेषकरून सहकार व शैक्षणिक क्षेत्रात त्यांनी क्रांती घडवून आणली. त्यांचे कर्तृत्व व नेतृत्व प्रत्येक क्षेत्रात दिसून येते. मॅट्रिक पर्यंत शिक्षण घेतलेले सर्वसामान्य शेतकरी कुटुंबातील गृहस्थ आपल्या कर्तृत्वाने किती महान होऊ शकतो याचे उदाहरण बापुरावजींच्या रूपात आपणास पहावयास मिळते.

ग्रामिण भागातील शेतकरी, शेतमजुर हा बापुरावजी यांच्या कार्यांचा, विचारांचा केंद्रबिंदु होता. या नेत्याचा राजकारणातील प्रवेश जनसेवेसाठीच होता. त्यामुळेच त्यांचे जनमानसात असणारे स्थान असामान्य आहे.

त्यांच्या नेतृत्वाचा शोध घेण्याचा प्रयत्न डॉ. मालिनी वडतकर यांनी आचार्य पदवी संशोधनाच्या निमित्ताने केला होता. त्याच संशोधनात सापडलेल्या तथ्यांची मांडणी म्हणजे प्रस्तुत पुस्तक होय.

ISBN 978-93-81621-38-7

सुधीर प्रकाशन, वर्धा

सहकार महर्षी बापुरावजी देशमुख - डॉ. मालिनी वडतकर

सुधीर प्रकाशन, वर्धा

सहकार महर्षी

बापुरावजी देशमुख

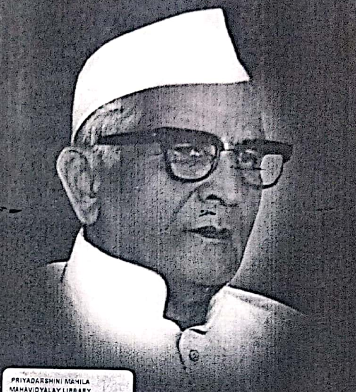

PRIYADARSHINI MAHILA MAHAVIDYALAY LIBRARY
SR 3730
923.6

डॉ. मालिनी वडतकर

✻ ग्रंथाचे नाव : सहकार महर्षी
बापुरावजी देशमुख
Sahakar Maharshi
Bapuraoji Deshmukh

✻ लेखिका : **डॉ. मालिनी मोहन वडतकर**
गिताई नगर (गोपुरी)
व्ही.आय.पी. रोड, वर्धा

✻ टाईप सेटींग : **जयभारत कॉम्प्युटर्स, वर्धा**

✻ प्रकाशक : **सुधीर प्रकाशन**
गणेश नगर, पो. वर्धा गंज,
ता.जि. वर्धा
मो.नं. ९८२२९२८१२५

✻ प्रथमावृत्ती : **दि. १६ जानेवारी, २०१८**
मातोश्री रमाबाई बापुरावजी देशमुख स्मृतिदिन

✻ मुखपृष्ठ : **निंबलवार ग्राफीक्स, वर्धा**

✻ मुद्रणस्थळ : **पुनम मुद्रणालय,**
नागपूर

✻ I.S.B.N. : 978-93-81621-38-7

✻ मूल्य : रू. ६८०/-

मनोगत...

स्व. बापुरावजी देशमुख उर्फ दाआजींचे जीवन सर्वार्थाने मार्गदर्शक ठरते आपल्या अष्टपैलु व्यक्तिमत्वाने. त्यांनी सर्वांना प्रभावित केले. आपल्या असामान्य कर्तृत्वाने त्यांनी वर्धा जिल्ह्याचे नेतृत्त्व शेवटपर्यंत केले.

म.गांधी. विनोबा भावे, यशवंतराव चव्हाण, जमनालालजी बजाज ह्यांची नांवे आणि त्यांचे नेतृत्व सर्वांना परिचित आहेत. परंतु स्व. दाआजींनीही वर्धा जिल्ह्यात राष्ट्रीय चळवळीत मोलाची कामगिरी बजावली. जनसामान्यांचे नेतृत्त्व केले. जिल्ह्यात काँग्रेसचे पुढारीपण केले आणि विविध पदे भुषविली. राष्ट्रीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील अन्य विभूती प्रमाणेच दाआजींनी आपले सर्वस्व देशासाठी अर्पण केले. म्हणुनच त्यांचाही अंतर्भाव महान विभुतीमध्ये करावा लागतो. राजकीय क्षेत्रात त्यांनी ध्येयवादी, निष्ठावान, आणि कर्तृत्वपूर्ण नेतृत्त्व केले व त्यातुन लोकजागृती घडवुन आणली.

तसे पाहिले तर त्यांनी राजकीय व सामाजिक जीवनात यावे यासाठी एकही सुसंधी त्यांना उपलब्ध नव्हती. गरिबीतच त्यांना आपले मॅट्रीक पर्यंतचे शिक्षण घेता आले. प्रतिकुल परिस्थितीमुळे उच्च शिक्षण घेणे त्यांना शक्य झाले नाही. आर्थिक अडचणींचा सामना करावा लागला. त्यांना उपयोगी पडली ती त्यांची जिद्द, स्वतःचे भाग्य स्वतःच्या हाताने घडविण्याचे सामर्थ्य असणारा माणुस शिक्षणामुळेच तयार होणार अशी दाआजी यांची श्रद्धा होती. माणुस मनाने विचाराने मुक्त व समर्थ कसा होईल ही शिक्षणाची महत्वाची कसोटी व साध्य आपण मानले पाहिजे असा त्यांचा आग्रह होता. म्हणुनच गोरगरिब विद्यार्थ्यांना सर्वच क्षेत्रातील शिक्षण बहाल करणाऱ्या सुसज्ज शैक्षणिक संस्था त्यांनी काढल्या.

अनुक्रमणिका

*	मनोगत	
१.	बापुरावजींचा जीवनपट	१३
२.	वर्धा जिल्ह्यातील स्वातंत्र्य चळवळ	३३
३.	बापुरावजींचे स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदान	६४
४.	सामाजिक कार्यातील सहभाग	९२
५.	बापुरावजींचे राजकीय कार्य	१३९
६.	बापुरावजींचे शिक्षण क्षेत्रातील योगदान	१७०
७.	बापुरावजींचा सहकार चळवळीतील सहभाग	१९५
८.	बापुरावजींचा शेतकरी चळवळीतील सहभाग	२४५
९.	उपसंहार	३२५

प्रकरण - १

स्व. बापुरावजींचा जीवनपट

वर्धा जिल्हयाच्या राजकीय व सामाजिक जीवनात स्वातंत्र्यपुर्व काळापासून अनेक विचारवंत आणि नेते झालेत. त्यातील काही नेत्यांनी वैचारिक भूमिका निर्माण केली. मार्गदर्शक म्हणून कार्य केले. तर काहींनी विचारानुसार प्रत्यक्ष नेतृत्व करुन जिल्हयाच्या, तसेच राज्याच्या तर काही नेत्यांनी देशाच्या राजकीय आणि सामाजिक जीवनात परिवर्तन व पुनर्रचना केली. आपले विचार, त्याग, जिद्द व चिकाटीतून स्वातंत्र्य चळवळीत पुढे राहून भारत देश स्वतंत्र्य करण्यात हातभार लावला. देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर जिल्हयात रचनात्मक कार्य करुन जिल्हयाला प्रगती व समृध्दीकडे नेण्याचे प्रयत्न केलेत. हया नेत्यांत स्व. दाआजी उर्फ बापुरावजी देशमुख यांची देखील गणना केली जाते. त्यांच्या सामाजिक, राजकीय विचार आणि कार्याचा विचार करण्यापुर्वी, त्यांचे बालपण व विद्यार्थीदशेतील मिळालेल्या प्रेरणा, संस्कार, मार्गदर्शन व स्फुर्ती यांचा प्रथम विचार करणे आवश्यक आहे. बालपणातील संस्कारांनी व परिस्थितीने त्यांच्या व्यक्तीमत्वाची जडण-घडण कशी झाली हे पाहणे गरजेचे आहे.

बालपण व शिक्षण :-

वर्धा जिल्हयातील सेवाग्राम (शेगाव) या गावी ९ मे १९१२ ला वैशाखातील उन्हाळयात बापुरावजींचा जन्म झाला. त्यांच्या वडिलांनी व आईने आवडीने बापुराव नांव ठेवले. दाआजी यांचा जन्म झालेल्या या लहानशा गावात अज्ञान, दारिद्रय, अंधश्रध्दा, परंपरा यांचा जबरदस्त पगडा होता. गावातील समाज सामाजिक, राजकीय व शैक्षणिक दृष्टया अंधःकारात

Scanned with CamScanner

Productivity patterns needed to analysis of research performance of college Librarians in their profession. Productivity patterns to identify the role of librarian in promotion of Library & Information profession in department and to increase the productivity of library management. The study gives status of college librarian Research Productivity area of Dr. BAMU, Aurangabad. A well known productivity indicator is the number of publication produced by College Librarians, institutions, or research groups. Present book aims to measure productivity of College librarian in Dr Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.

RP Of Academic Librarians

Rahul Kalyanrao Deshmukh
Pratibha Gautam Taksande

Research Productivity Of Academic Librarians

Dr. Rahul K.Deshmukh is working as Assistant Librarian in RGCFT, Parbhani(MS) India. His qualification is MA,M.LIB & I.SC., M.Phil (Marthi & Lib Sc.), B.Ed.,COIST,CCH, PGDLAN, Ph.D. He has written 46 research papers in International/National Journal & Conferences and 5 books are Published. He has 08 Years library Professional experience.

978-613-9-84198-1

Deshmukh, Taksande

LAP LAMBERT Academic Publishing

Scanned with CamScanner

Research Productivity Of Academic Librarians

Affiliated to Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad

Dr. Rahul Kalyanrao Deshmukh
Dr. (Mrs.) Pratibha Gautam Taksande

Scanned with CamScanner

Imprint

Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:
LAP LAMBERT Academic Publishing
is a trademark of
International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group
17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius

Printed at: see last page
ISBN: 978-613-9-84198-1

Copyright © Rahul Kalyanrao Deshmukh, Pratibha Gautam Taksande
Copyright © 2018 International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group
All rights reserved. Beau Bassin 2018

Scanned with CamScanner

ISBN NO: 978-93-83619-15-3

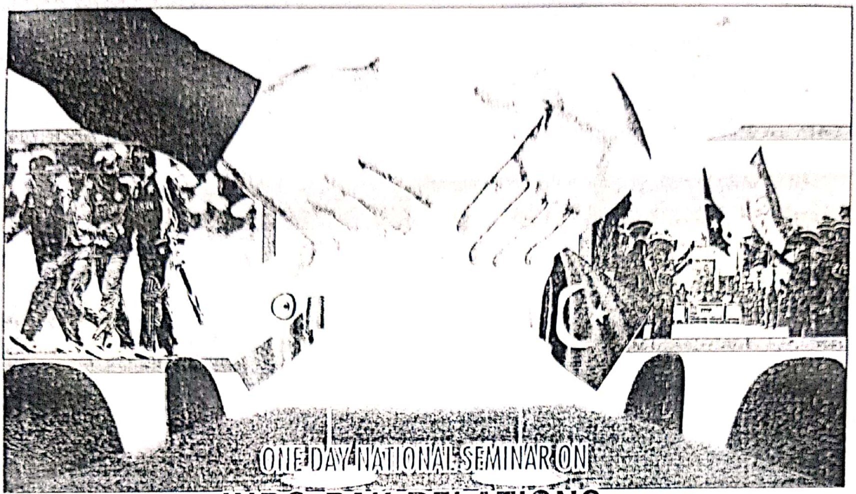

ONE DAY NATIONAL SEMINAR ON

INDO-PAK-RELATIONS :
HISTORICAL & POLITICAL PERSPECTIVES

December- 22, 2018

SEMINAR PROCEEDINGS

Editors
Prof. Anant A. Rindhe
Dr. Sandip B. Kale

Organized by

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & DEPARTMENT OF HISTORY

YESHWANT MAHAVIDYALAYA, SELOO

NAAC Reaccredited by B Grade

| Ph. 07155-220227 | Email : principal_seloo@yahoo.com | Website : ymseloo.edu.in

VOL - II

Scanned with CamScanner

ISBN NO: 978-93-83619-15-3

Sr. No	Tttle	Author	Page No.
18.	महात्मा गांधी आणि भारताची फाळणी	प्रा. डॉ. राजु भाऊरावजी खरडे	48
19.	काश्मीरमुक्ती लढयात महार बटालियनचे योगदान	प्रा. अरविंद म. पुनवटकर	51
20.	काश्मीर प्रश्न आणि पंडीत जवाहरलाल नेहरू	प्रा. डॉ. प्रमिला डी. भोयर,	54
21.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे पाकिस्तान विषयी विचार व काश्मीर प्रश्न	डॉ. सुधाकर एन. पवार	57
22.	काश्मीर प्रश्न आणि पंडीत जवाहरलाल नेहरु	प्रदिप सुधाकर चव्हाण	60
23.	भारत – पाकिस्तान संबंध : काश्मीर विलीनीकरण	श्री. लक्ष्मण न. गोरे	63
24.	पंडित जवाहरलाल नेहरु व काश्मीर प्रश्न	प्रा. अनंत रिंढे	66
25.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि काश्मीरचा प्रश्न	डॉ. प्रियराज महेशकर	69
26.	शितयुध्दाच्या पहिल्या दशकातील भारत–पाकिस्तान संबंध	प्रा. डॉ. अनिल सो. बाभळे	72
27.	भारताची फाळणी आणि महात्मा गांधी	प्रा. डॉ. शहनाज शेख	75
28.	काश्मीर प्रश्न आणि पं.नेहरू	डॉ. विजय रामदास तिरपुडे	80
29.	भारताचे परराष्ट्रीय धोरण व भारत पाकिस्तान सबंध	प्रा. विकास. व. आडे डॉ अरूण वा. हटवार	83
30.	अटलबिहारी वाजपेयीकालीन भारत पाकीस्तान संबंध	प्रा. डॉ. तिर्थनंदन बन्नगरे प्रा. डॉ. काशीनाथ मानमोडे	87
31.	महात्मा गांधी आणि भारताची फाळणी चिकित्सक अभ्यास	डॉ. सपकाळ रामेश्वर विक्रम	90
32.	दहशतवादाचे आंतरराष्ट्रीय स्वरूप आणि भारत–पाक संबंध	प्रा. डॉ. जी. एस. पाटील	93
33.	सभकालीन परिप्रेक्ष्य में भारत पाक संबंधों की विवेचना	डॉ. नोएल दान	97
34.	शीतयुद्ध तथा भारत पाक संबंध	प्रो. चन्द्रपालसिंह रावत	99

Scanned with CamScanner

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि काश्मीरचा प्रश्न

डॉ. प्रियराज महेशकर
इतिहास विभाग प्रमुख प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा

सारांश:

भारत पाकिस्तान फाळणी अर्थात हिंदु–मुसलमान समस्येचाच शेवटचा अध्याय काश्मीर असल्यामुळे काश्मीरचे विभाजन करूनच काश्मीरचा प्रश्न कायमचा निकाली काढता येईल असे स्पष्ट मत डॉ. आंबेडकरांचे होते. काश्मीर मधील हिंदु व बौध्द बहुसंख्यांक असलेला जम्मू व लद्दाख प्रदेश भारताकडे व मुस्लीम बहुसंख्यांक काश्मीर प्रदेश तेथील लोकांच्या मताचा विचार करून पाकिस्तानकडे, अशी आंबेडकरांची योजना होती. पण त्यापुर्वीच १९४७ मध्ये पाकिस्तानने संपुर्ण काश्मीर गिळंकृत करण्यासाठी काश्मीरवर आक्रमण केले तेव्हा काश्मीरच्या संरक्षणाकरीता महार बटालियन पाठवायला लावुन काश्मीर वाचविणारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरच होते. महार बटालियनच्या मदतीने संपूर्ण काश्मीर मुक्त केल्यानंतरच त्याबाबतचा योग्य निर्णय घ्यावा अशी आंबेडकरांची सुचना होती. पण आंबेडकरांच्या दुरदर्शी सुचनेचा अनादर करीत पंडित नेहरूंनी शेख अब्दुलांना हवा असलेला तेवढा भाग मुक्त झाल्याबरोबर युध्दबंदी घोषित करून काश्मीरमध्ये पाकव्याप्त 'आझाद काश्मीर' तयार करून ठेवले! एवढेच नव्हे तर काश्मीर प्रश्न युनोकडे नेत त्याचे आंतरराष्ट्रीयकरण करून गुंतागुत वाढविली. शिवाय शेख अब्दुला व खोऱ्यातील मुस्लीम प्रजेला गोंजारण्याच्या नादात काश्मीरला अधिकची स्वायतता देणारं कलम ३७० संविधानात आणले नेहरूंच्या या सर्व धोरणाचा डॉ. आंबेडकरांनी तीव्र विरोध केला. हिंदु–मुस्लीम समस्येवर, काश्मीरप्रश्नावर आपला वेळ व पैसा खर्च करीत बसण्यापेक्षा व्यावहारिक भूमिका घेत नवनिर्मित भारताने शांततेतून आधुनिकतेकडे जावे अशी रास्त अपेक्षा आंबेडकरांची होती. पण नेहरूंना अहंपणा देशहिताच्या आड येत असल्याचे लक्षांत येताच आंबेडकरांनी आपल्या मंत्रीपदाचा राजीनामा देत नेहरूंच्या आत्मघातकी धोरणांचा निषेध केला. या संपुर्ण घटनाक्रमाकडे आजच्या अशांत व दहशतवादाच्या छायेखालील भारत–पाक संबंधांकडे बघितले तर प्रगत, बलशाली आधुनिक भारताचे स्वप्न उराशी बाळगुन असलेल्या प्रखर देशभक्त डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी काश्मीर संबंधी घेतलेली भूमिका अत्यंत दुरदर्शी, योग्य व व्यावहारिक होती असे म्हणणे भाग पडते.

प्रास्ताविक :

आधुनिक भारतातील एक मुत्सद्दी राजनीतीज्ञ म्हणजे भारतरत्न डॉ बाबासाहेब आंबेडकर होत. प्रगत, आधुनिक भारत राष्ट्राची उभारणी हा विषय डॉ. आंबेडकरांच्या विचार चिंतनात अत्यंत जवळचा होता. त्यामुळेच राष्ट्र उभारणीत बाधा ठरू पाहणाऱ्या अनेक प्रश्नांची सखोल मांडणी करून त्यावर उपाय आंबेडकरांनी वेळोवेळी सुचविले. त्या प्रश्नांपैकीच एक प्रश्न म्हणजे हिंदू–मुस्लिम समस्या होय. या समस्येवरिल सखोल चिंतनातुनच त्यांचा 'पाकिस्तान ऑर पार्टीशन ऑफ इंडिया' हा ग्रंथ सिद्ध झाला. या ग्रंथातुन आंबेडकरांनी केलेली हिंदू मुस्लिम समस्येची चिकित्सा व पाकिस्तान निर्मितीची मांडणी ब्रिटीश शासकांनाच नव्हे तर महात्मा गांधी आणि बॅरिस्टर जिना यांनाही दिशादर्शक ठरली.[1] याच ग्रंथाच्या आधारे डॉ. आंबेडकरांनी काश्मीर प्रश्नावर आपली भुमिका वेळोवेळी मांडली. भारत पाकिस्तान फाळणीचाच शेवटचा अध्याय म्हणजे काश्मीर असुन त्याचे विभाजन करूनच काश्मीरचा प्रश्न मार्गी लावता येईल व भारत–पाक संबंधात शांतता आणता येईल असे डॉ. आंबेडकरांचे स्पष्ट मत होते.

डॉ. आंबेडकरांचा महार रेजिमेंट पाठविण्याचा सल्ला :

भारत सरकार मधील कायदेमंत्री म्हणुन अगदी सुरूवातीपासुन डॉ. आंबेडकर हे काश्मीर प्रश्नाशी जुळले गेले. महाराजा हरिसिंग व काश्मीर मधील जनतेचे लोकप्रिय नेते शेख अब्दुला यांनी सामीलनाम्यावर स्वाक्षरी केल्यानंतर पाकिस्तानचे काश्मीरमध्ये झालेले आक्रमण परतवुन लावण्यासाठी भारतीय सैन्य पाठविण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्यावेळी डॉ. आंबेडकरांनी मंत्रीमंडळाला काश्मीर मध्ये महार रेजिमेंट हवाई मार्गाने पाठविण्याचा सल्ला दिला.[2] त्यानुसार २७ ऑक्टोबर १९४७ रोजी महार बटालियन हवाई मार्गे श्रीनगर मध्ये पाठविण्यात आली. या बटालियनने श्रीनगर वाचवुन बारामुल्ला मधुन शत्रुला पळवून लावले. पुढे हिमालय पर्वतरांगामधील बर्फाच्छादित व समुद्र सपाटीपासुन उंच अशा पुंछ, कोटली, झांगार आणि नौशेर भागात महार बटालियन ने रात्रंदिवस अठरा महिने संघर्ष करून पाकिस्तान चे आक्रमण परतवुन लावले.

झांगर येथे महार बटालियन च्या केवळ पन्नास सैनिकांनी शत्रुच्या सहा हजार सैनिकांसोबत दिलेला लढा भारतीय लष्कराच्या इतिहासातील एक महत्वाचा व अभिमानास्पद लढा ठरला. हवालदार राव् कांबळे व नाईक बारक्या कांबळे यांनी मशीनगन्सच्या गोळयांचा वर्षाव करीत शेकडो पाकिस्तानी ठार केले. ते एवढया त्वेषाने लढत होते की शत्रुने लपुन येत त्यांचे शिर कलम केल्यावरही त्यांचे हात काही सेकंद मशीनगन्स मधुन गोळया झाडत राहिले.[3]

नौशेर च्या लढाईत ही (४ फेब्रुवारी १९४८) नाईक कृष्णा सोनवणे व पुंडलिक महार या दोघांनी हजाराहुन अधिक शत्रुला ठार मारिले होते.[4] आज जम्मू काश्मीरचा जो भाग भारतात आहे त्यांचे संपुर्ण श्रेय महार बटालियनच्या शुर सैनिकांना व त्यांना योग्य वेळी काश्मीरमध्ये पाठविण्याचा सल्ला देणाऱ्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनाच जाते.

Scanned with CamScanner

NUTRITION SUPPLEMENTS AND ERGOGENIC AIDS

Dr.Sonali Sirbhate-Suryawanshi

Priyadarshini Mahila Mahavidyalaya,Wardha

Nutritional supplements and ergogenic aids –

- Provide calories.
- Provide vitamins.
- Contribute to performance and enhance recovery after exercise and enhance recovery after recovery.
- Are believed to stimulate & maintain muscle growth.
- Contain micronutrients, herbal, or cellular components that are promoted as ergogenic aids to enhance performance.

AMINO ACIDS-

The use of individual amino acids to enhance performance & have not found clear benefits. Some have proposed that branches chain amino acids may provide energy and delay central nervous system fatigue, thus improving performance. Studies in humans however have shown inconsistent results. Because safety and effectiveness have not been established, they are not recommended.

"ANDRO" & DHEA-

The adrenal gland synthesizes the testosterone precursor's androstenidione and dehydroepiandrosterone (DHEA).manufactures claim that supplements of "andro" & DEHA increase testosterone levels and enhance muscle building – a kind of natural steroid. Studies of DHEA have found increase in androgen levels (including testosterone) in women and elderly men with low serum DHEA, but not in younger men.

Two recent studies of androstenidione supplementation in men had mixed results; low doses of andro (100mg/day) did not raise serum testosterone levels, whereas 300mg/day did.[1]

In one of these studies that looked at response to strength training andro was not effective in improving strength or muscle gains.[2]

It was studied andro use caused estrogen levels to raise, a potentially serious side effect.

Scanned with CamScanner

Women in Higher Education in India
Perspectives and Challenges

Edited by

Hari Ponnamma Rani and Madhavi Kesari

Scanned with CamScanner

Women in Higher Education in India: Perspectives and Challenges

Edited by Hari Ponnamma Rani and Madhavi Kesari

This book first published 2018

Cambridge Scholars Publishing

Lady Stephenson Library, Newcastle upon Tyne, NE6 2PA, UK

British Library Cataloguing in Publication Data
A catalogue record for this book is available from the British Library

Copyright © 2018 by Hari Ponnamma Rani, Madhavi Kesari
and contributors

All rights for this book reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the copyright owner.

ISBN (10): 1-5275-0854-4
ISBN (13): 978-1-5275-0854-5

Scanned with CamScanner

CHAPTER EIGHTEEN

GENDER PERSPECTIVES ON THE CHALLENGES OF HIGHER EDUCATION

DHANANJAY K. SONTAKKE[1]

Abstract

Debates regarding the challenges of higher education have broadly centred on the problems pertaining to demand for higher education and the quality of that education and how it will fulfil the needs of society. Issues related to gender inequality largely remain outside the discussion. Discrimination against women in education, especially against lower caste and lower class women, and the gendered content of education, which seeks to construct an 'ideal womanhood' in girls, are big challenges.

There has been a huge increase in the number of schools and colleges in India; similarly, the participation of girls in higher education has also increased. However, this does not mean that all impediments to a woman's education have been removed. Girls, particularly from disadvantaged communities, remain on the threshold of women's education.

Introduction

Education is a driving force for national development and progress and is a key component of human development and empowerment. Education is universally recognised as an important investment in human capital, which accelerates technological innovation and economic growth.

Higher education is generally defined as education beyond secondary school, i.e. education provided by colleges, universities and professional institutes. Universities have been progressive centres of learning in modern

[1] Priyadarshini Mahila Mahavidyalaya, Wardha (Maharastra). Email: *dhananjay_dks@rediffmail.com*

Scanned with CamScanner

Two-Day National Conference on

Teaching English Language and Literature in Indian Context: Problems and Solutions

December, 8th and 9th, 2018

Conference Proceedings

ISBN NO. 978-81-937717-8-5.

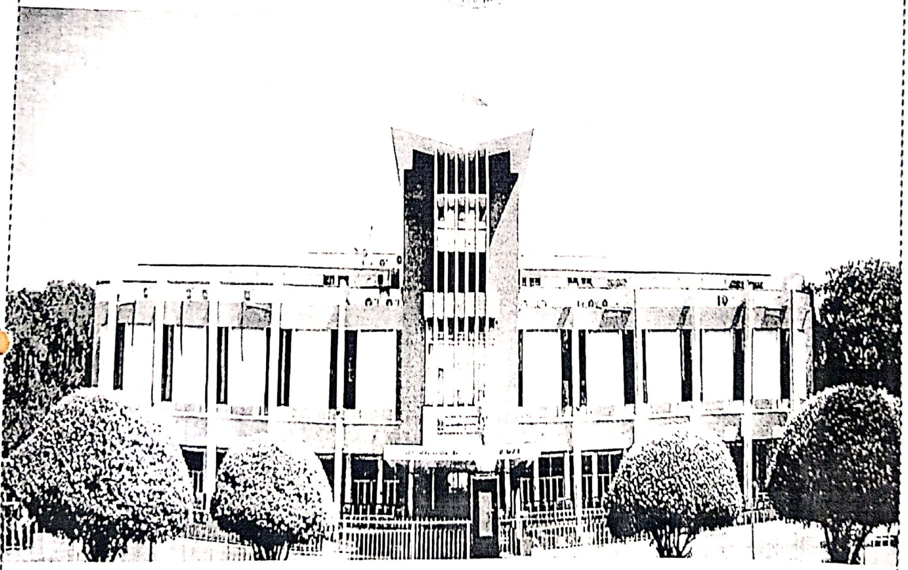

Organised by
Department of Humanities and Social Sciences
Visvesvaraya National Institute of Technology Nagpur
Maharashtra [illegible] www.vnit.ac.in

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

Contents

1. Chetan Bhagat & Social Realism 01

.... Amol Vasantrao Musale

2. Swami Vivekananda's Contribution to Indian English Literature: A Critical Perception 05

.... Arindam Patra

3. Methods to overcome the challenges faced by rural learners in Technical Institutions 08

.... Asha Dave

4. English Translation of Contemporary Sindhi Poetry 12

.... V. H. Asudani and Monika R. Seth

5. Supplementing traditional ELT methods with result-oriented technology and pedagogy 17

.... A. A. Deshmukh

6. American Literature: A rich and powerful genre voicing many ethnicities, emerging out of which Afro-American Literature as one of the most prominent and significant sub-genres. 21

.... Eesha.N.Taldar

7. Comparative study of Christabel by ST Coleridge and the Blessed Damozel by DG Rossetti through Pre-Raphaelite Characteristics .... Himani Chauhan 24

Importance of Language in The Process of Socialisation 29

.... Kavita Mate

9. Role Played by Fate in the Selected Fictions of Preeti Shenoy 32

.... Shashank Siddharth Bulkunde

10. Engaging Students in Class through Participative Learning 36

.... Shiney Chib

11. Journey of Indian English Drama: An Insight 43

.... Yogeshkumar T Shende

12. Unintentional English Punctuation and Syntactical Errors – A Study Amol N. Ghumade 50

13. Innovative Practices in Language Teaching 55

.... Meenal R Kale & Nanda K Thakre

14. The Narrative Technique of Thomas Hardy and R. K. Narayan as Regional Novelist- A Comparative Study 57

.... Priya V. Gadve

15. Content Development - A tool for effective development of Language Skills 61

.... Pallavi Dongre

16. Unsuccessful Protagonists and Weeping Characters A Study of Twentieth Century American Literature 64

.... J. M. MOHOLKAR

17. What, Who and How of Professional Preparation of Pre-service Teachers: Need a Change 72

.... Jashobanta Nayak

18. A Study on impact of Innovative Teaching Pedagogy in Language Skills Teaching 82

.... Rucha R Lohi

19. Solutions to Problems-Innovative Pedagogy for Teaching English to Law Students 87

.... Anagha Wankhede Pupinder Kaur Saini

20. A Society Classical Study of Education and Permanent Life of Education Literature. 95

.... Prabhudayal Yadav

21. A Plightful Journey of the Suppressed Narrated in the Dalit Autobiography of Daya Pawar 100

.... Pratima Dhande

22. Intercultural Communication in International Business Workspace: Challenges and Approaches 104

.... Amit V. Manapure

23. An Appreciation of Sudha Murthy' Work 110

.... Sangeeta Phulsunge

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

Unintentional English Punctuation and Syntactical Errors – A Study

Mr. Amol N. Ghumade, Assistant Professor
Priyadarshini Mahila Mahavidyalaya, Wardha (Maharashtra).
amol6141@gmail.com

Abstract

Punctuation marks are the traffic signals of any language. It increases the clarity of work and creates a more intelligent appearance. In academic writing such as research papers. journals, dissertations and in thesis writing punctuation has now become a tricky business. But, Researchers and Professors having certain prejudices regarding punctuation. Indians tries to maintain equilibrium by following British and American syntactical rules and punctuations. Britain influenced colonial countries through its literature while America influenced differently through its postmodern computer revolution. English is the third most spoken and official language of 59 countries. According to Three Language Formula English has placed on Third position in India and as a part of commonwealth countries we need to know its structure as we have accepted in Judiciary, IPC, and governance and in Higher Education. This paper will be mainly focusing on the punctuation: The Concept, its history, variations and mistakes among teachers & researchers will be discussed in this research paper.

Key Words: Syntactical rules, Official language, Three Language Formula, Postmodern Commonwealth Countries,

Introduction

In English, punctuation marks are frequently used in writing such as fool stop (.), commas (,), colon (:), semicolon (;), dashes (–), hyphens (-), apostrophes ('), quotation marks (" "), parentheses ( ), exclamation marks(!), ellipses (...), brackets [ ], and braces { }.

According to the Oxford Dictionary, punctuation is defined as "The marks, such as full stop, comma and brackets used in writing to separate the sentences and their elements and to clarify meaning". Formerly Punctuation sometimes called pointing and it is the practice, action or system of inserting points or other small marks into texts, in order to aid interpretation; division of texts into sentences, clauses etc., by means of such marks.

There are different customary rules of punctuation in various languages. English Punctuation dramatically developed in the medieval period when the large number of Bible copies started to be printed. In Europe, initially the holy Bible was in Latin. Latin was the language of upper-class people. Ordinary people could not understand Latin. Ordinary people could speak English language but they had no access to buy books as reading books was the right confined to only Kings, kinsmen and upper-class sects of the society. Christian bishops, clergymen could help ordinary people and through sermon and speeches made them understand the Christian theology in the Church premises. In order to help ordinary people copyists began to

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

शिक्षण

आणि

मानवी हक्क

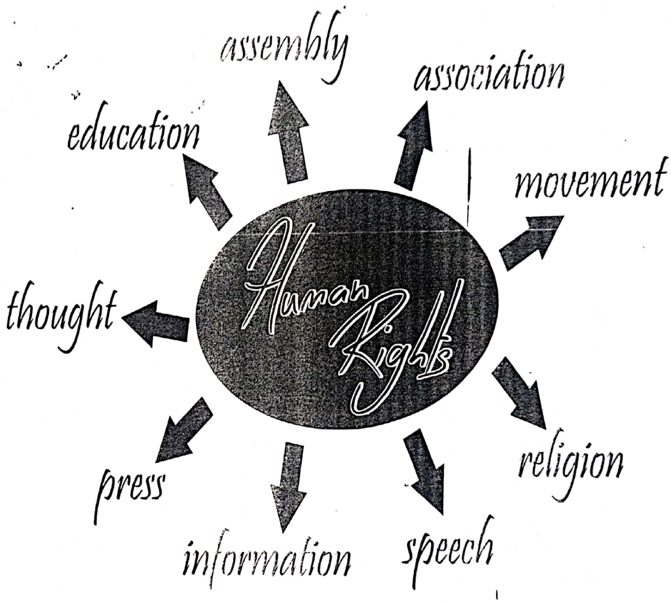

संपादक

संदीप तुंडुरवार

Scanned with CamScanner

❖ **प्रकाशक :**
मेहेरबाबा पब्लिशर्स
हसनबाग पोलिस चौकी जवळ,
हसनबाग रोड, न्यु नंदनवन, नागपूर-९
मो. ९९२३६३०३१५, ८०८७४६०४७०
Email: meherbabapublishers0616@gmail.com

❖ ISBN- 978-93-82962-83-0

❖ **प्रथम आवृत्ती : १० डिसेंबर २०१७**

❖ © **डॉ. व्ही. एम. पेशवे सामाजिक संशोधन संस्था, यवतमाळ नोंदणी क्र. ४९४/२०१६**

❖ **अक्षर जुळवणी**
'हरि ओम' कॉम्प्युटर्स,
नागपूर मो. ९६७३५५०७२०

परिक्षण समिती

डॉ. अलका देशमुख
श्री बिंझाणी नगर महाविद्यालय, नागपूर

डॉ. संजय गोरे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
शरदचंद्र पवार महाविद्यालय, गडचांदूर

डॉ. रविंद्र भणगे
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. राम बुटले
कला व वाणिज्य महाविद्यालय, बोरी अरब

डॉ. प्यारेलाल सूर्यवंशी
बॅ. राजाभाऊ देशमुख कला, वाणिज्य महाविद्यालय, नांगगाव खंडेश्वर

डॉ. राजेंद्र मुद्दमवार
श्री. शिवाजी कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालय, राजुरा

डॉ. विलास आघाव
आदर्श महाविद्यालय, हिंगोली

पुस्तक विक्रीकरीत उपलब्ध नसून केवळ परिषदेतील सहभागी सदस्यांकरीता संदर्भग्रंथ म्हणून आहे.

या पुस्तकातील लेखामध्ये व्यक्त झालेली मते व मजकुर लेखकांची आहेत. त्यांच्याशी प्रकाशक, परिक्षण समिती व संपादक सहमत असतीलच असे नाही. लेखातील मजकुराची जबाबदारी सर्वस्वी लेखकांची आहे.

Scanned with CamScanner

शैक्षणिक धोरण–२०१६ संभाव्यता आणि प्रभाव

नुकतेच टी.एस.आर. सुब्रमण्यम यांच्या अध्यक्षतेखालील राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण समितीने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणावरील आपला अहवाल प्रसिध्द केला आणि समिती व सरकार यांच्यात नव्या वादाला तोंड फुटले. दोन भागात प्रकाशित झालेल्या या अहवालात पहिल्या २३० पानांत ९० सुधारणा सुचविल्या आहेत. त्यापैकी आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या घटकांकरिता अल्पसंख्याक शिक्षणसंस्थात २५ टक्के आरक्षण, शाळांतील गळती थांबविण्याकरिता शिक्षण हक्क कायद्यात महत्वपूर्ण बदल घडवून आणणे, शैक्षणिक संस्थांमधील राजकीय वावर प्रतिबंधित करणे, पूर्व विद्यालयीन पातळीवर शिक्षण हक्क कायद्याची मर्यादा वाढवणे, माध्यमिक शिक्षणात माध्यान्ह भोजनाचा समावेश करणे आदि अनेक महत्वाच्या सुधारणा समितीने सुचविल्या आहेत. तसेच उपकुलपतींच्या निवडीतील राजकीय हस्तक्षेपावरही अहवालात ताशेरे ओढले आहेत.

टी.एस.आर. सुब्रमण्यम समितीच्या शिफारसींवर आधारित मसुदा राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण देशाच्या मानव संसाधन मंत्रालयाने प्रसिध्द केले. मागील दोन्ही धोरणांतील राहून गेलेल्या वा अपूर्ण असलेल्या अनेक तरतुदी नव्या धोरणात बदल करुन नव्याने मांडण्यात आल्या आहेत. ४ ते ५ वर्षाच्या मुलांना शाळापूर्व शिक्षणक्रमात सहभागी करुन घेतल्याने तसेच खाजगी शाळांसह शाळापूर्व शिक्षणक्रम शिक्षण हक्क कायद्यांतर्गत आणल्याने मोठया प्रमाणावरील दुर्लक्षित गट विकासात सामील होणार आहे. खाजगी व सरकारी शाळांकरीता समान नियमावली असणार असून शिक्षण पध्दतीत अधिक लवचिकता आणण्याकरीता राज्यांना निर्णय घेण्यात स्वायत्तता देण्यात येणार आहे. त्यामुळे निर्णय होण्यास लागणारा विलंब टाळता येणार आहे. शालेय शिक्षणाबरोबरच कौशल्य विकास व रोजगारक्षम शिक्षण देणे, ज्या योगे माहिती

Scanned with CamScanner

SAI JYOTI

Chapter in a Book

समाजशास्त्र
विषय आणि दृष्टीकोन

बी.ए. सेमिस्टर - २

संपादक

अशोक बोरकर

SAI JYOTI PUBLICATION

The way of Light

Scanned by CamScanner

Scanned with CamScanner

❖ समाजशास्त्र: 'विषय आणि दृष्टीकोन'
(Sociology: Themes and Perspectives)

❖ © लेखक

❖ प्रथम आवृत्ती- जानेवारी- २०१७

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written premission of the publishers.

ISBN : 978-93-86011-78-7

❖ प्रकाशक व मुद्रकः
श्री. नरेश खापेकर
साई ज्योती पब्लिकेशन
तिन नल चौक, कसारपुरा,
इतवारी, नागपूर ४४०००२
मो. नं. ९७६४६७३५०३
इ-मेल- sjp10ng@gmail.com
वेब साईट- www.saijyoti.in

❖ सेल ऑफिसः
ओम साई पब्लिशर्स आणि डिस्ट्रीब्युटर्स
२९, इंदिरा नगर, टी.बी.च्या मागे
नागपूर- ४४० ००३
मो. नं. ९९२३६९३५०६
इ-मेल- ospdnagpur@yahoo.com

❖ अक्षर जुळवणीः
हरि ओम कॅम्प्युटर्स, नागपूर
मो. नं. ९६७३५५०७२०

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

१. संस्कृती आणि समाज................................१-३०

Culture and Society

–प्रदिप मेश्राम

२. सामाजिक विचलन आणि सामाजिक नियंत्रण................३१-५५

Social Deviation and Social Control

– धनंजय सोनटक्के, राहुल राऊत

३. सामाजिक स्तरीकरण आणि सामाजिक गतिशीलता...........५६-८७

Social Stratification and Social Mobility

– अशोक बोरकर

४. समाजशास्त्रातील प्रमुख दृष्टीकोन (विचारप्रवाह).............८८-१०५

Major Perspectives in Sociology

– अशोक बोरकर

Scanned by CamScanner

Scanned with CamScanner

२. सामाजिक विचलन आणि सामाजिक नियंत्रण

Social Deviation and Social Control

सामाजिक अनुचलन आणि सामाजिक विचलन अर्थ व व्याख्या

समाजामध्ये व्यक्ती एक दुसऱ्याशी आंतरक्रिया करीत असताना त्यांना काही नियम पाळावे लागतात. सामाजिक संबंधाबाबत जर कोणतेही नियम नसतील तर समाजात गोंधळाची स्थिती निर्माण होऊ शकते. व्यक्तींनी समाजामध्ये वावरत असताना तसेच एखाद्या विशिष्ट सामाजिक परिस्थितीमध्ये कशा प्रकारचे वर्तन करावे किंवा करू नये याबाबत समाजात काही नियम असतात. या नियमांनुसारच व्यक्तींचे वर्तन असावे अशी अपेक्षा समाज करीत असते. हे नियम म्हणजेच प्रमाणके (Norms) होत. प्रमाणके ही समाजमान्य असतात. म्हणजेच व्यक्तीचे वर्तन निर्धारित करणाऱ्या समाज नियमांना प्रमाणके म्हणता येईल. प्रमाणकानुसार केलेले वर्तन म्हणजेच 'अनुचलन' होय तर प्रमाणकांच्या विरूद्ध केलेले वर्तन म्हणजे 'विचलन' होय. समाजाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी व समाजाचे सातत्य टिकवून ठेवण्यासाठी प्रमाणकांनुसार वागणे अर्थात अनुचलन अतिशय महत्त्वपूर्ण असते.

सामाजिक अनुचलन (Social Conformity)

कोणताही समाज व्यक्तीला स्वच्छंद किंवा स्वैर वर्तन करण्याची अनुमती देत नाही. प्रत्येक व्यक्ती जर आपआपल्या मताप्रमाणे वागू लागला तर सामाजिक समस्या निर्माण होतील. त्यामुळे व्यक्तीच्या वर्तनावर नियंत्रण ठेवणे आवश्यक असते. हे नियंत्रण प्रस्थापित करण्याचे कार्य प्रमाणकांद्वारे केले जाते. सामाजिकरणाच्या प्रक्रियेत

Scanned by CamScanner

Scanned with CamScanner

Chapter in a Book
2017

शिक्षण

आणि

मानवी हक्क

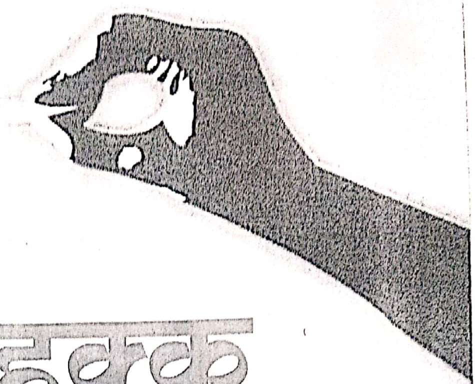

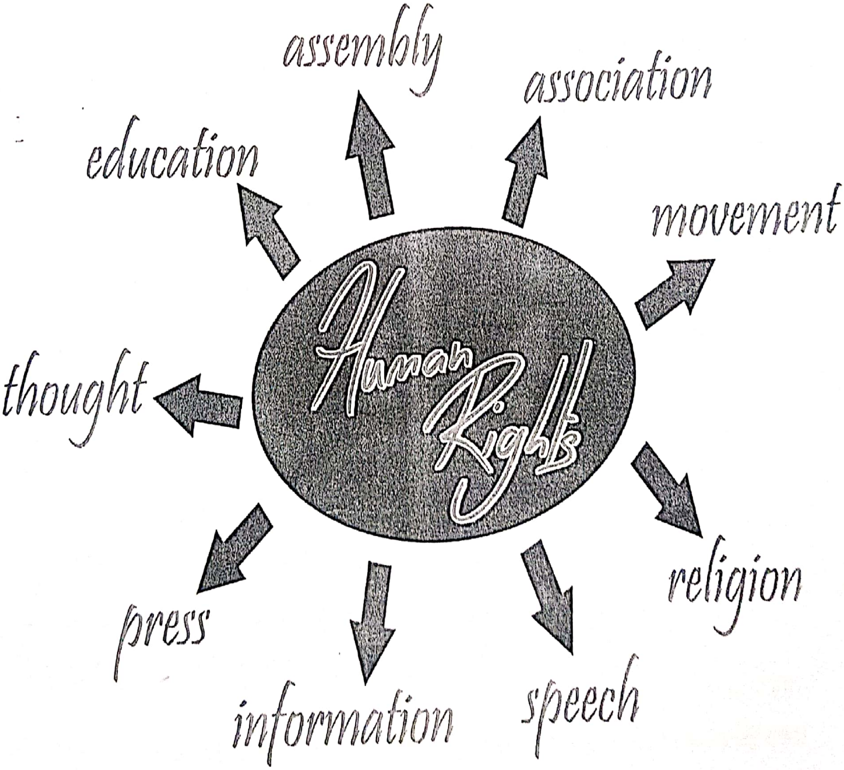

संपादक

संदीप तुंडुरवार

Scanned with CamScanner

❖ **प्रकाशक :**
मेहेरबाबा पब्लिशर्स
हसनबाग पोलिस चौकी जवळ,
हसनबाग रोड, न्यु नंदनवन, नागपूर-९
मो. ९९२३६३०३१५, ८०८७४६०४७०
Email: meherbabapublishers0616@gmail.com

❖ ISBN- 978-93-82962-83-0

❖ प्रथम आवृत्ती : १० डिसेंबर २०१७

❖ © डॉ. व्ही. एम. पेशवे सामाजिक संशोधन संस्था, यवतमाळ
नोंदणी क्र. ४९४/२०१६

❖ अक्षर जुळवणी
'हरि ओम' कॉम्प्युटर्स,
नागपूर मो. ९६७३५५०७२०

परिक्षण समिती

डॉ. अलका देशमुख
श्री बिंझाणी नगर महाविद्यालय, नागपूर

डॉ. संजय गोरे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
शरदचंद्र पवार महाविद्यालय, गडचांदूर

डॉ. रविंद्र भणगे
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. राम बुटले
कला व वाणिज्य महाविद्यालय, बोरी अरब

डॉ. प्यारेलाल सूर्यवंशी
बॅ. राजाभाऊ देशमुख कला, वाणिज्य महाविद्यालय, नांगगाव खंडेश्वर

डॉ. राजेंद्र मुद्दमवार
श्री. शिवाजी कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालय, राजुरा

डॉ. विलास आघाव
आदर्श महाविद्यालय, हिंगोली

पुस्तक विक्रीकरीत उपलब्ध नसून केवळ परिषदेतील सहभागी सदस्यांकरीता संदर्भग्रंथ म्हणून आहे.

या पुस्तकातील लेखामध्ये व्यक्त झालेली मते व मजकुर लेखकांची आहेत. त्यांच्याशी प्रकाशक, परिक्षण समिती व संपादक सहमत असतीलच असे नाही. लेखातील मजकुराची जबाबदारी सर्वस्वी लेखकांची आहे.

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

१. शिक्षण हक्क कायदा व मानव अधिकार : एक चिकित्सक अध्ययन
डॉ. धनंजय के. सोनटक्के १

२. शिक्षण हक्क विधेयकः २०१० आणि मानवी हक्क
डॉ. सौ. किरण कृ.नागतोडे १३

३. शैक्षणिक धोरण–२०१६ संभाव्यता आणि प्रभाव
डॉ. प्रा. मालिनी वडतकर २३

४. महिलांच्या विकासात शिक्षणाचे महत्व
डॉ. पौर्णिमा मेश्राम (गणविर) २७

५. महात्मा फुले आणि शिक्षणाचा अधिकार
डॉ. संजय उ. नाकाडे ३६

६. मानवी हक्कः शिक्षण
प्रा. डॉ. सुधाकर नारायण भालेराव ४१

७. मानवाधिकार व वास्तविक स्थिती
प्रा. डॉ. विलास आघाव ४८

८. मानवाधिकाराच्या परिप्रेक्ष्यातून म. गांधीजींचे शिक्षणविषयक विचार
प्रा.डॉ. दिनकर रामेवर चौधरी ५२

९. मानवाधिकार आणि शिक्षणासंबंधीच्या बाबी
प्रा.डॉ. राजेंद्र सदाशिव मुद्दमवार ५६

१०. शिक्षण आणि मानवी हक्क; बदलते संदर्भ
विनोद गायकवाड ६१

११. मानवी हक्क आणि शिक्षण
एन.आर.कन्हाके ६६

Scanned with CamScanner

शिक्षण हक्क कायदा व मानव अधिकार : एक चिकित्सक अध्ययन

मानव अधिकारांच्या कक्षा हया वैश्विक स्वरुपाच्या आहेत. व्यक्तीला सन्मानाने जगण्यासाठी ज्या बाबींची गरज पडते त्या सर्व अधिकार स्वरुपात मानवाधिकाराने व्यक्तीस बहाल केल्या आहेत. मानवाधिकारांचा गाभा 'स्वातंत्र्य, समता व न्याय' ही तत्व असली तरी भांडवली संस्कृतीमध्ये अनेक वंचित समुहांचे मानवाधिकार हेतूपूरस्सर डावलले जात असल्याचे अनेक घटनांवरुन दिसून येते. मानवाधिकारांची जोपासणूक सामाजिक न्यायाच्या प्रस्थापनेसाठी आवश्यक आहे. सामाजिक न्यायाचा सर्वसाधारण अर्थ 'असमान लोकांना समानतेने वागवणे' असा घेतल्यास ही असमानता कशी निर्माण केली जाते, व ती दूर करुन सामाजिक न्यायाची प्रस्थापना कशी केली जाईल हा अभ्यासकांच्या चर्चेचा केंद्रबिंदू राहिला आहे.

अधिकारांचा अर्थ समानसंधी असा असून त्यात जाती, धर्म, पंथ, वय, लिंग, भाषा, प्रदेश व आता नव्यानेच राष्ट्राचा समावेश केला गेला असून त्यापैकी कोणत्याही आधारावर कुणासही विशेषाधिकार किंवा भेदभावपूर्ण वागणूक दिल्या जाणार नसल्याचे आश्वासन आहे. हे आशवासन राज्यसत्ता देते. लोकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी, त्यातून शासनाचा कारभार करणारा गट, न्यायदानाची यंत्रणा आणि प्रसार माध्यमे या चार बाबींना आधुनिक लोकशाहीचे चार स्तंभ संबोधले जात असून नवमानवी मूल्यांचे संरक्षण करण्याची जबाबदारी यांच्यावर आहे. थोडक्यात संवैधानिक अधिकार आणि मानवाधिकार हे जनतेस समान संधीची हमी देत असून ते व्यक्तीने व्यक्तीसाठी निर्मिलेले आहेत व त्यातूनच अधिकारांना नैतिक बळ प्राप्त होते.

संवैधानिक अधिकार एका विशिष्ट क्षेत्रापुरते मर्यादित असून ते व्यक्तिगत स्वरुपाचे आहेत व अधिकाराचे हनन होणार नाही याची हमी संविधान तर्कसंगत अधिसत्तेच्या माध्यमातून देते. मानवाधिकार हे वैश्विक स्वरुपाचे अधिकार असून

Scanned with CamScanner

chapter in a Book 2017

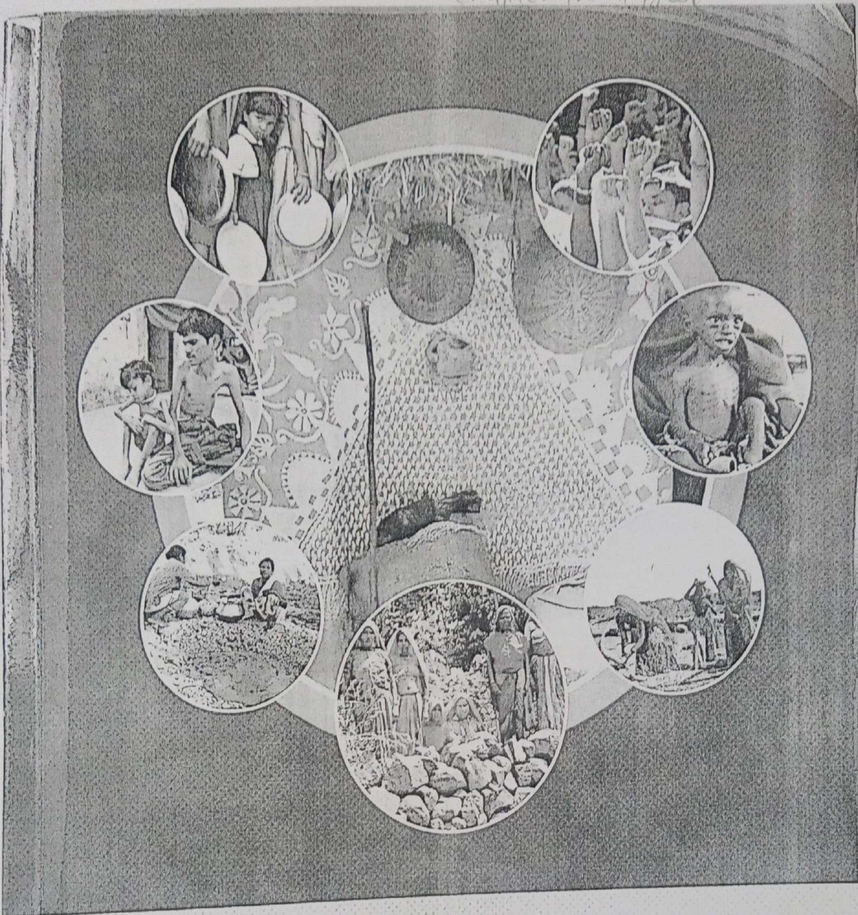

आदिवासी समाज :

प्रश्न आणि आव्हाने

डॉ. जयश्री महाजन | प्रा. सागर बडगे

Scanned by CamScanner

Scanned with CamScanner

अथर्व पब्लिकेशन्स्

आदिवासी समाज : प्रश्न आणि आव्हाने

© सुरक्षित

ISBN : 978-93-86196-43-9

प्रकाशक
युवराज भटू माळी

अथर्व पब्लिकेशन्स्
धुळे १७, देवीदास कॉलनी, वरखेडी रोड,
धुळे - ४२४००१.
संपर्क ९४०५२०६२३०
जळगाव तळमजला, ओम हॉस्पिटल,
अँग्लो उर्दू हायस्कूलजवळ, ढाके कॉलनी,
जळगाव - ४२५००१.
संपर्क ०२५७-२२३९६६६, ९७६४६९४७९७
ई-मेल atharvapublications@gmail.com
वेबसाईट www.atharvapublications.com

प्रथमावृत्ती
३ फेब्रुवारी २०१७

अक्षरजुळवणी
अथर्व पब्लिकेशन्स्

मूल्य
₹ ७००/-

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीसाठी भेट द्या
www.atharvapublications.com

- या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी - फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या व लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.
- सदरील पुस्तकातील लेखातील मते हि त्या-त्या लेखकांची वैयक्तिक आहेत. त्या मताशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

- ठाणे जिल्ह्यातील आदिवासींचे शैक्षणिक व आरोग्यविषयक जीवन एक अभ्यास ४२५
  डॉ.सुरेंद्र जी. ठाकुर,ठाणे
- आदिवासी आश्रमशाळेतील असमावेशक व्यवहार व सामाजिक वर्जितता ४३२
  विजय गायकवाड, पुणे
- आदिवासी समाजातील लिंगभाव : प्रश्न आणि आव्हाने ४४२
  डॉ. धनंजय सोनटक्के, वर्धा
- आदिवासी समाज का महाराष्ट्र राज्य में राजनीतिक सहभाग और वर्तमान स्थिति ४४७
  प्रा.संजय भाऊराव हिंगोणेकर,जलगाव
  शेख मोईन नईम, जलगाव
- आदिवासी समाज : प्रश्न आणि आव्हाने ४५२
  प्रा.शहादेव शिवाजी डोंगर,शिरूर कसार, जि.बीड
- महाराष्ट्रातील आदिवासीचे शिक्षण : समस्या व उपाय ४५५
  प्रा.सौ.जे.जे.स्वामी,पूर्णा ता.पूर्णा जि.परभणी
- आदिवासी विकास योजनांचे मूल्यमापन एक समाजशास्त्रीय अध्ययन ४५८
  प्रा.ढोले शेकोबा परशुराम, हदगांव जि.नांदेड
- आदिवासींचे आर्थिक जीवन –एक सामाजशास्त्रीय अभ्यास ४६४
  प्रा.डॉ.पंढरी व्यंकटी गुट्टे, परळी वैजनाथ

Scanned with CamScanner

आदिवासी समाजातील लिंगभाव : प्रश्न आणि आव्हाने

डॉ. धनंजय सोनटक्के
सहयोगी प्राध्यापक, प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा

लिंगभाव हा शब्दप्रयोग समाजशास्त्रीय अर्थाने किंवा संकल्पनात्मक वर्गीकरणासाठी केला जातो. त्याला एक विशिष्ट अर्थ आहे. लिंगभाव या संकल्पनेचा वापर स्त्री आणि पुरुषांची सामाजिक आणि सांस्कृतिक व्याख्या स्पष्ट करण्यासाठी करतात. स्त्री-पुरुषांचे स्थान व भूमिका यात समाजात कसा भेद केला जातो याचे आकलन या संज्ञेमुळे होते. असे म्हटले जात होते की, स्त्री-पुरुषांच्या भूमिका व दर्जा हा त्यांच्या जैविक वैशिष्ट्यांनी ठरतो व कधीच न बदलता येणारा आहे. जन्मापासून मुला-मुलींसाठी जणू एक भिन्न सामाजिक आणि सांस्कृतिक कृती कार्यक्रम आखून दिला जातो. त्यालाच लिंगभाव म्हणता येईल. प्रत्येक जण नर किंवा मादी म्हणून जन्माला येतो. प्रत्येक समाज नर-मादिला हळूहळू एक स्त्री व एक पुरुष म्हणून घडवितो. बाईपणा व पुरुषपणा वेगवेगळ्या भूमिका, वेगवेगळे गुण, हक्क, जबाबदाऱ्या, अपेक्षा, वर्तन प्रकार यातून घडविले जाते. स्त्रीवादी जेष्ठ विचारवंत ॲन ओकले म्हणतात की, चलिंगभाव ही एक सांस्कृतिक बाब आहे. व्यक्तीचे बाईपण-पुरुषपण, स्थळ व काळानुसार बदलणाऱ्या सांस्कृतिक निकषांनी ठरते.छ थोडक्यात लिंगभाव हा सामाजिकरणाच्या प्रक्रियेत घडविला जातो व त्याला बदलविता देखील येते.

लिंगभावाप्रमाणेच लिंगभावात्मक संबंध प्रत्येक समाजात समान नसतात व ऐतिहासिकदृष्ट्या स्थिरही नसतात, ते गतिशील असतात. मात्र एक गोष्ट समान आढळते व ती म्हणजे बहुतेक सर्व समाजात लिंगभावात्मक संबंध असमानच असतात.

लिंगभावात्मक संबंधा विषयीच्या अशा आकलनाने घ्सर्व घरांमध्ये स्त्री-पुरुषांमधील संबंध हे अतिशय सामंजस्यपूर्ण, सलोख्याचे, स्नेहाचे आणि कलहविरहीत असतात.ङ यासारख्या अनेक गृहीतकांना आव्हान दिले जाते. म्हणजेच आपल्या लक्षात येते की, लिंगभावसंबंधात राजकारण असते. येथे घ्राजकारणङ हा शब्द कोणत्याही नातेसंबंधामध्ये सत्तेचा खेळ चालू असतो, ही वस्तुस्थिती सुचवतो. कारण समाजात संसाधने, निर्णयक्षमता इत्यादींबाबत सत्ता, अधिकार आणि नियंत्रणाचे विषम वाटप झालेले असते. त्यामुळे कुटुंबातील

Scanned with CamScanner

chapter in a book 2012

POINTER

Dr. Meenakshi Meena

Gender Equality and Women's Empowerment

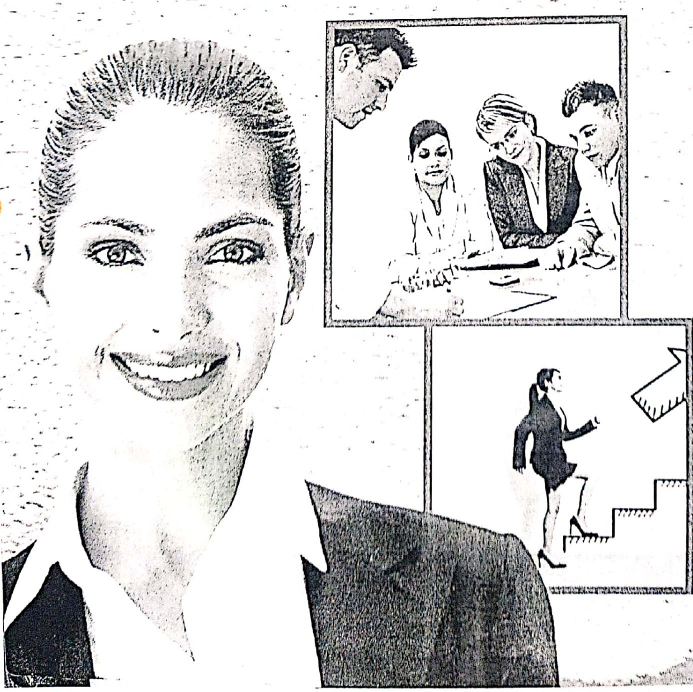

Scanned by CamScanner

Scanned with CamScanner

Distributed by
Prem C. Bakliwal for
Aavishkar Publishers, Distributors
807, Vyas Building, Chaura Rasta
Jaipur 302 003 (Raj.) India
Phone : 0141-2578159
e-mail : aavishkarbooks@hotmail.com
Visit us at : www.aavishkarpublishers.com

© Dr. Meenakshi Meena

ISBN 978-81-7132-874-1

First Published in 2017 by
Mrs. Shashi Jain for
Pointer Publishers
807, Vyas Building, Chaura Rasta
Jaipur 302 003 (Raj.) India
Phones : 0141-2578159, 2708286
e-mail : pointerpub@hotmail.com
Visit us at : www.pointerpublishers.com

Price : ₹ : 1000.00

Printed at
Harish Art Printers
Jaipur (Raj.) India

Scanned with CamScanner

Contents

Preface iii

1. Empowerment of Dalit Women through Panchayati Raj 1
—Meenakshi Meena

2. Women Entrepreneurship in Present Era 9
—Asha Rathi

3. Indian Women's Images in Media 23
—Bharat Kumar Choudhary

4. Issues of Farmers Widows and a Role of Policy Intervention to their Empowerment : A Study of Wardha District of Vidarbha 34
—Dhananjay Sontakke

5. Global Prospective of Women Empowerment for Sustainable Development 40
—Jyoti Mishra and Mudita Sharma

6. Women Empowerment Through Architecture Industry : Designing for Industry 50
—Kamlesh Kumhar and Ajay Pal Singh Rathore

7. Empowering Women Through Environmental Conservation 61
—Manju Meena

Scanned by CamScan

Scanned with CamScanner

4

Issues of Farmers Widows and a Role of Policy Intervention to their Empowerment : A Study of Wardha District of Vidarbha

Dhananjay Sontakke

INTRODUCTION

The agricultural sector in India has been going through a painful phase since the last few years. Two-third of India's population derives sustenance from agriculture, which is dominated by small and marginal farmers. More important, it is the largest source of employment: nearly 650 million men and women, constituting around 57 percent of our population depend on this sector for their livelihood. Last couple of decades has witnessed rapid changes in the agricultural sectors on account of globalization and liberalization. Agriculture is becoming more demand- driven with a shift from staple crops to cash crops accompanied by a shift towards global integration of agricultural market (Deshpande, Arora:xvii). Indian farmers confronted with several distressful circumstances found themselves unable to cope up with changes in the economic environment. The outbreak of farmers' suicides during the last decade indicated this disturbance within agriculture. Most of these changes have significant impact on farm households, especially on the women, a growing proportion of women are the sole or principal earner of their households.

Vidarbha was once eponymous with farmers' suicide. This has left many of those households in the charge of windows, is a case in point. These are the women left behind to live for their children

Scanned with CamScanner

डॉ. रंभा सोनाये

प्रा. मृणालिनी गुडधे

भारतात सर्वात मोठ्या कालावधीचा उन्हाळा असतो त्यामुळे प्रकृतीच्या अनेक तक्रारी या काळात सुरू होतात. असह्य उकाडा, अंगाची लाही-लाही होणे, चक्कर येणे, मळमळणे, भूक न लागणे, आम्लपित्ताचा त्रास, डोकेदुखी, सर्दी, खोकला अशा अनेक लक्षणांना या काळात सामोरे जावे लागते. याशिवाय आळशीपणा येणे, तोंडाला चव नसणे, भूक न लागणे अशा तक्रारी ही उद्‌भवतात. याचाच अर्थ शरीराकडून अधिक पाण्याची मागणी केली जाते. अशा वेळी शीत गुणधर्म असलेली फळे व पेये यांचे सेवन करण्याची आपल्याकडे परंपरा आहे.

टरबुज, खरबुज, संत्री, लिंबू, मोसंबी ही उन्हाळ्यामध्ये भरपूर प्रमाणात मिळणारी फळे आहेत. या फळांचा उपयोग आपल्या आहारात पेयाच्या रूपात करून घेता येतो. दही, ताक, लस्सी, लिंबु सरबत, फळांचे रस व शेक यांच्या सेवनामुळे शरीरात थंडावा निर्माण होतो. उन्हाळ्यात शरीराला थंडावा देणाऱ्या अशाच काही पारंपरिक व आधुनिक पेयांची माहिती ती पेये बनविण्याच्या कृतीसह प्रस्तुत पुस्तिकेतून देण्यात आली आहे.

प्रकाशक :
गृहअर्थशास्त्र विभाग
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा.

ISBN 978-81-930208-0-7

उन्हाळी पेये

(पारंपरिक ते आधुनिक)

डॉ. रंभा सोनाये
प्रा. मृणालिनी गुडधे

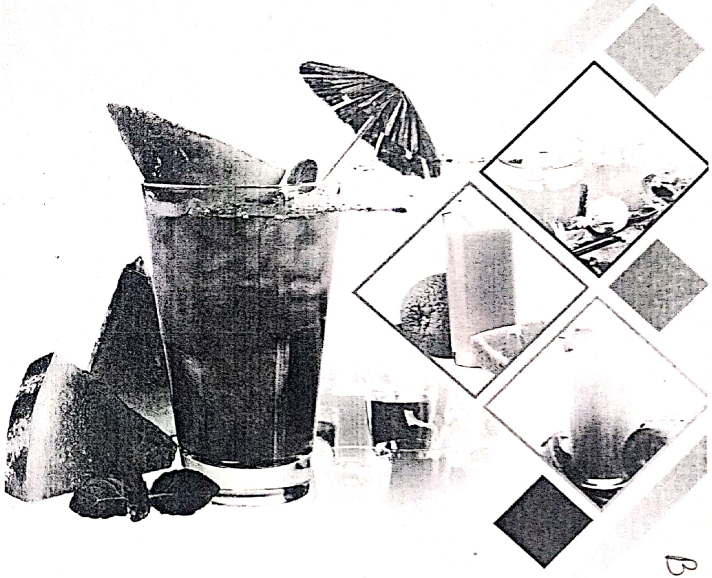

B-2017

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

पारंपरिक पेय

वाळा + गुळ सरबत
कच्च्या आंब्यांचे पन्हे
सुधारस
जलजिरा
ताक
बुरानी

सरबत

बेलाचे सरबत
लिंबाचे सरबत
टरबुजाचे सरबत
संत्राचे सरबत
आंबाडीचे सरबत
बोराचे सरबत
पेरूचे सरबत

स्क्वॅश

कोकम स्क्वॅश
संत्राचा स्क्वॅश
काळया द्राक्षाचे स्क्वॅश
रोज स्क्वॅश
पाइनॅपल स्क्वॅश

शेक

पिकलेल्या आंब्याचा शेक
चिकू शेक
स्ट्रॉबेरी शेक
खरबुजाचा शेक
टरबुज शेक
पाईनॅपल शेक

बदलत्या हवामानाचा अंदाज आता घेणे बऱ्याच अंशी शक्य झालेले आहे. अनेक संशोधनानंतर हया अंदाजाला मुर्तरूप देता आले. बदललेल्या हवामानाचा मनुष्याच्या आरोग्यावर घातक परिणाम बघता आपल्या आहारविहारामध्ये बदल होणे आवश्यक आहे. पूर्वी उन्हाळा, पावसाळा व हिवाळा ठरलेल्या दिवशी व ठरलेल्या वेळी सुरू होत असे. त्यामध्ये थोडाफार बदल अपेक्षित असतो. परंतु आता तसे होत नाही. उन्हात, पाऊस व कडाक्याच्या थंडीत ऊन असे वातावरण अनुभवायला मिळते. यावर्षी तर कमालच झाली. फेब्रुवारीच्या चौदा तारखेपासूनच उन्हाळयाची चांगलीच चाहून लागली. जवळ–जवळ 15 दिवसातच ऊन चांगलच तापायला लागले. पुन्हा अवकाळी पाऊस व पारा खाली आला. पण एप्रिल–मे म्हणजेच वसंत ऋतुमध्ये उन्हाची तीव्रता वाढत जाते. हिवाळयामध्ये गोठलेल्या मनुष्य शरीरातील कफ हा उष्णतेने वितळून शरीरामध्ये फैलत जातो व त्याची निरनिराळी लक्षणे ही दिसायला लागतात. उन्हाळयात सजीवापासून निर्जिवापर्यंत सर्वांमधील ओलसरपणा शोषला जातो आणि शक्ती कमी होत जाते.

भारतातील सर्वात मोठया कालावधीचा उन्हाळा असतो हा खूप दिवस राहणारा कालावधी आहे. त्यामुळे प्रकृतीच्या अनेक तक्रारी सुरू होतात. असाह्य उकाडा, अंगाची लाही–लाही होणे, चक्कर येणे, मळमळणे, भूक न लागणे, आम्लपित्ताचा त्रास, डोकेदुखी, सर्दी, खोकला अश्या अनेक आजारांना सामोर जावे लागते.

त्याचप्रमाणे आळशीपणा येणे, तोंडाला चव नसणे, भूक न लागणे, भूक मंदावणे, शरीराकडून पाण्याची अधिक प्रमाणात मागणी केली जाते. म्हणून भरपूर पाणी पिणे, हलका आहार घेणे, उष्ण पदार्थांचे सेवन टाकणे, शितगुणधर्म असलेली फळे व पेय पदार्थांचे सेवन करावे.

टरबूज, खरबूज, संत्री, लिंबू, मोसंबी ही उन्हाळयामध्ये भरपूर प्रमाणात मिळणारी फळे आहेत. हयांचा उपयोग आपल्या आहारात पेयाच्या

Scanned with CamScanner

2016

'क्रांती सूर्य'

- ग्रंथ निर्मिती -

'बाबासाहेब डॉ. बी. आर. आंबेडकर
स्कॉलर फोरम'

- प्रकाशक -

भांडारकर पब्लिकेशन्स्, धुळे

* *ग्रंथातील मते, संदर्भ, घटना व अन्वयार्थ हे लेखकांचे स्वतंत्र संशोधन लेखन आहे. याबाबींशी संपादक मंडळ, मुद्रक, प्रकाशक सहमत असेलच असे नाही.*
* *या ग्रंथातील कुठल्याही न्यायालयीन प्रक्रीयेसाठी शहादा,जि नंदुरबार (महा.) हेच न्यायक्षेत्र असेल*

Scanned with CamScanner

क्रांती सूर्य Kranti surya

संपादक मंडळ	प्रा. डॉ. मनोज गायकवाड (अर्थशास्त्र) आयु. आत्माराम चैत्राम इंदवे (ज्येष्ठ सामाजिक कार्यकर्ते) प्रा. डॉ. रवींद्र पाटील (मराठी) प्रा. डॉ. अजित चव्हाण (हिंदी) प्रा. सिध्दार्थ दुथडे (इंग्रजी) आयु. रघुनाथ बळसाने (इब्टा जिल्हा संघटक)
प्रकाशन	२६ नोव्हेंबर २०१६ संविधान दिन
प्रकाशक	भांडारकर पब्लिकेशन्स्, धुळे बाफना मार्केट, महानगरपालिके समोर, धुळे
मुखपृष्ठ व अंतर्गत सजावट	विशाल भांडारकर, धुळे
अक्षर जुळवणी	साई कॉम्प्युटर, शहादा
आवृत्ती	पहिली २०१६
मुद्रक	उज्वल पेपर्स अँण्ड प्रिटर्स ई - ८१, एम.आय.डी.सी. एस.टी. वर्कशॉप समोर, अवधान, धुळे मो. ९२२६७ ९९६४२ email - ujwal.papers@gmail.com
स्वागत मूल्य	₹ ४००/- (चारशे रूपये मात्र)

ISBN - 978-81-926382-8-7

Scanned with CamScanner

१९. आंबेडकरी आर्थिक दृष्टीक्षेपातून वंचितांच्या विकासाचा वेध आणि शासकीय धोरणांची वस्तुस्थिती - प्रा. डॉ. मनोज गायकवाड ... १३६
२०. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार - प्रो. डॉ. एन. एल. चव्हाण ... १४२
२१. डॉ.आंबेडकरांचे स्त्रीमुक्तीविषयक अर्थचिंतन - प्रो. डॉ. शैलेंद्र लेंडे ... १४७
२२. शेती आणि पाणी प्रश्न - डॉ. आंबेडकरांचे योगदान - डॉ. बबन जोगदंड ... १५७
२३. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या लेखनातील दुष्काळ विषयक संदर्भ आणि दृष्टिकोण - प्रो.डॉ.सुरवाडे, डॉ. भेले ... १६१
२४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शेती विषयक विचार - डॉ. विशाल करपे ... १७१
२५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार : एक दृष्टीक्षेप - प्रा. डॉ. ए. जी. सोनवणे ... १७४
२६. हिंदू कोड बील : स्त्रियांची कवच कुंडले - प्रा. डॉ. प्रतिभा ताकसांडे ... १७८
२७. डॉ. आंबेडकरांची वैचारिक क्रांती आणि स्त्रियांच्या जीवनातील बदल - रंजना कान्हेरे ... १८७
२८. सामाजिक न्याय : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची दुरदृष्टी - प्राचार्य, लता सुभाष मोरे ... १९२
२९. भारतातील स्त्री उत्थानात डॉ. आंबेडकरांच्या वैचारीक क्रांतीचे योगदान - प्रा. डॉ. अनंत मदन आवटी... १९७
३०. भारतीय संविधान आणि कामगार व स्त्रिया - ॲड. सुमन सपकाळे ... २०४
३१. सामाजिक योध्दा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - प्रा. विलास चव्हाण ... २०८
३२. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विविध आयामी चिंतन - प्रा. संजय ढोढरे ... २१२
३३. डॉ. आंबेडकरांचे सामाजिक विचार : काळाची गरज - प्रा. डॉ. रवींद्र पाटील ... २१७
३४. बहुआयामी द्रष्टा व परिवर्तनाला स्विकारणारा महामानव डॉ. बी. आर. आंबेडकर एक दृष्टीक्षेप - प्रा. भूषण निकम ... २२३
३५. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि मानवाधिकार - डॉ. दिगंबर खोब्रागडे ... २२७
३६. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्रउभारणीतील योगदान - डॉ. संभाजी पाटील ... २३५
३७. भारतीय संविधान आणि समानतेचा हक्क - प्रा. रामचंद्र केदार ... २४०
३८. भारतीय राज्यघटना निर्मिती व सरनामा - ॲड. एम. एस. सपकाळे ... २४५
३९. आंबेडकरी चळवळीचा निष्ठावंत शिलेदार कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड - प्रा. डॉ. रमेश जाधव ... २५१

Scanned with CamScanner

हिंदू कोड बील : स्त्रीयांची कवचकुंडले

सार : आजच्या बदलत्या परिस्थितीत स्त्री स्वातंत्र्याची चर्चा आणि विज्ञान-तंत्रज्ञान, शिक्षण, उद्योग सगळयाच क्षेत्रामध्ये स्त्रीयांचा सहभाग व वावर वाढला आहे. त्यामागे डॉ. बाबासाहेबांची तपश्चर्या आहे. आज स्त्रीयांना सामाजिक क्षेत्रात व्यावसायिक स्वातंत्र्य मिळाले आहे. दुर्बल घटकांना जी स्वातंत्र्य सुविधा व समान संधी प्राप्त झाली ती डॉ. आंबेडकरांनी सुरु केलेल्या अहिंसात्मक युध्दाची फलश्रुती आहे. डॉ. बाबासाहेबांना समान नागरी कायदा तेव्हाच हवा होता. पण तो येऊ शकेल अशी अजून परिस्थिती नाही असे दिसल्यावर त्यांनी अत्याधूनिक प्रगत अशा 'हिंदू कोड बिला' चा आग्रह धरला. भारतीय समाजव्यवस्था कायदेशिररित्या जातिव्यवस्थेतून मुक्त करुन आधुनिक पायावर कायदा न्याव्यवस्था उभी करणारे, स्त्रीला समाजात समान स्थान प्राप्त करुन देणारे हिंदू कोड बिल हे माझे भारताला सर्वात मोठे योगदान आहे. असे ते म्हणाले.
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी घटनेच्या आधारे स्त्रीला पुरुषांच्या बरोबरीचे समानतेचे हक्क बाहाल करुन या देशाची राज्ययंत्रणा चालविण्याचा व निवडण्याचा अधिकार बहाल केले ते हिंदू कोडबीलाने.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे व्यक्तीमत्व आगळे वेगळे व समाजाला दिशा देणारे आहे. एका महार कुटूंबात जन्माला आल्यामुळे ज्या हालअपेष्टा त्यांच्या वाटयाला आल्या त्यातून त्यांनी स्वतःच्या उन्नतीचा मार्ग त्यांनी शोधला. आपल्याला होत असलेला छळ हा निसर्गनिर्मित नसून हे कुणीतरी आपल्यावर लादलं आहे याची त्यांनी जाणीव झाली आणि त्याचा शोध घेण्याकडे ते वळले. इथला दलित समाज स्वतःच्या अस्तित्वाचा विसरला आहे. पण त्याहीपेक्षा गुलामाची गुलाम स्त्री त्यांना दिसली. संपूर्ण समाज व्यवस्थेकडून अव्हेरला गेलेला हा गुलाम सुध्दा त्याच्यासारखाच असलेला एक जीव त्यालाही गुलाम करतो. याचं कारण काय ? तर याचं उत्तर दिडशे वर्षाआधी महात्मा फुलेंनी दिलेला आहे. ते म्हणतात जगातील संपूर्ण धर्मग्रंथ ही पुरुषांनीच लिहिलेली आहेत आणि त्यात त्यांनी आपल्या हिताचं लिहून ठेवलेलं आहे आणि मग पुरुषाला इतर उपभोगाच्या वस्तूप्रमाणे स्त्रीला सुध्दा पुरुषाच्या वैषयिक गरजा पूर्ण करण्यासाठी, वंशवेल वाढविण्यासाठी व घरकामासाठी लागणारी वस्तू म्हणून मान्यता दिली गेली.

परंतु तत्कालीन धर्मग्रंथांच्या लेखकांना अशा प्रकारचं स्त्री स्वातंत्र्य पचनी पडलं नसतं म्हणून फक्त दया दाखविण्याचा प्रकार करुन पुरुषाला मोठेपण दिलं गेलं. पुरुषच स्त्रीचा रक्षणकर्ता आहे. हेच दाखवून दिलं मनुस्मृतीचे विचार तर यावरही ताण करतात. मनुस्मृती जी हिंदू धर्म समाजाची आचार संहिता आहे त्याने तर समाजातील फार मोठा घटक शूद्र ठरविला शूद्र ठरविला व त्यास गुलामासारखे वागविले. त्यांचे प्रगतीचे सर्व दारे बंद करुन टाकली.

मनुस्मृतीत स्त्रीला सर्व मानवीय अधिकारांपासून वंचित ठेवण्याचा अधिकार दर्शविला आहे. नारी ही पुरुषांची दासी आहे हा समज सर्वप्रथम मनुस्मृतीपासून पसरलेला आहे. स्त्री जन्मापासून मरेपर्यंत दास्यतेच्या

Scanned with CamScanner

CP-34

2016

Future Librarianship

Innovative Embedded Sustainable and Emerging Trends

EDITORS

Ravindra Mendhe
Dr. Kulthida Tuamsuk
Dr. Kanyarat Kwiecien
Shivanand Sadlapur

SVKM'S NMIMS Deemed-to-be UNIVERSITY

MINISTRY OF CULTURE GOVERNMENT OF INDIA

RAJA RAMMOHUN ROY LIBRARY FOUNDATION

KHON KAEN UNIVERSITY

Scanned with CamScanner

Future Librarianship : Innovative Embedded Sustainable and Emerging Trends

Proceeding of

International Symposium on Knowledge and Communication

June 10-11, 2016

Copyright © SVKM's Narsee Monjee Institute of Management Studies

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form, or by any means, electronic or mechanical, including photo copying, recording, or nay information storage and retrieval system, without permission in writing from copyright holder.

ISBN: 978-93-85664-16-8

First Published in 10 June, 2016

Published and Printer by

Academic Book Publications

3, Pratap Nagar, Shri Dyaneshwar Mandir Road,

Near Nutan Maratha College, Jalgaon 425 001

Ph: 0257-2232800, 2235520, 94216 36460, 96656 26717

Email: academicbooksjalgaon@gmail.com

Price: ₹ 1200 , $ 150

Disclaimer: The authors are solely responsible for the contents of the papers compiled in this volume. The publishers or editors do not take responsibility for the same in any manner. Errors if any are purely unintentional and readers are requested to communicate such error to the editors or publishers to avoid discrepancies in future.

Scanned with CamScanner

Compilation of Union Catalogue of Serials in the College Libraries Using WINISIS Software 19

Manisha R. Khakre

Library Professional in the Digital Environment 19

Dr. M.G Kambale

Prof. Kshirsagar S. Ramchandra

Institutional Repository: Growth and Development 1

Seema Lalotra

Poonam Sharma

Need of Digital Libraries and Changing Role of Librarian

Mangala S.More

Dr.Pramod Dakhole

Archives Management and Automation of Archives

Sunita Muley

The Digital Libraries

Kalpesh Kantibhai Patel

Internet : Impact of Library Product and Services

Ganesh D. Sager

Shamsunder V. Kantule

Healthcare Information System

Smita S Sawant

Digital Curation Techniques for Information Management in Social Sciences Research Organisations in India : A Study

J. Shivarama

Shekappa Bandi

A. B. Deepak

Licensing of E-Resource in Library and Information Resources Centre, VNIT

Ravindra M. Sonde

Dr. Ravikant M. Deshpande

Assessing Libraries as Institutional/Knowledge Repositories: A Case Study of Four ITI Libraries from Mumbai

Santosh Wagh

E-LEARNING AND INFORMATION LITERACY

Information Literacy Necessity in E-Learning Era in Academic Students- A Study in Kuwait

Nihad Faisal

Reading Habit of M.Sc. (Soft. Engg.) Students in MGM's College of Computer Science and Information Technology, Nanded

Dr. G.K. Hambarde

Ranjeet S. Shinde

Information Literacy : New Context and Landscape

Kashmira T.Dhirawani

Awareness and Use of Open Courseware among PG Students of University of Lucknow : with Special Reference to E-PG Pathshala

Pankaj Kumar

Sharad Kumar Sonkar

Information Literacy Programme for Arts and Science Students of Shri V. S. Naik College, Raver

Khandare R. B.

Dr. Mukhyadal B. G.

Open Courseware : A Paradigm Shift in e-learning

Dr. Pratibha G. Taksande

Dr. Gautam R. Taksande

Scanned with CamScanner

Open Courseware : A Paradigm Shift in e-learning

Dr. Pratibha G.Taksande
Librarian,
Priyadarshini Mahila Mahavidyalaya,
Wardha, Maharashtra, India

Dr. Gautam R.Taksande
Librarian,
S D College of Engineering,
Selukate,Wardha, Maharashtra

Abstract

Open courses are available online, where they can be consulted from any place, at any time, at any pace. The fact that they are open has some inherent advantages in that it makes them more suitable for answering these needs than courses offered on institutions online virtual learning environments. For instance, "open" means findable online and accessible to readers from different backgrounds and cultures. This article discusses that a well-conceived open course naturally adapts to many audiences and takes into account cultural barriers. It also means that the content is presented in a modular way, so that the mobile student can exactly find what he or she needs without losing time.

Keywords: Open courseware, MIT (Massachusetts Institute of Technology), e-Gyankosh, Eklavya Project, CEC(Consortium for Educational Commission)

Introduction

Education is about sharing knowledge. Openness is an important enabler of this knowledge-sharing in the 21st century. It could even be argued that openness is a core competency of the 21st century. Openness involves mutual respect, intercultural understanding, transparency and above all, a spirit of collaboration and sharing. Openness allows people to rapidly incorporate new ideas and build on one another's knowledge. It allows people to better understand each other and the world around them. It allows for creative collaboration to build a world we cannot yet imagine. Openness is the cornerstone of Open Education, permitting learners and educators around the world to create, share, use, update and revise course materials and other educational resources developed by faculty from around the world.

David Wiley's 4 R's of openness explain the mechanics of this sharing culture.

Reuse : the right to reuse the content in its unaltered form (e.g. make a backup copy of the content)

Revise : the right to adapt, adjust, modify or alter the content itself (e.g. translate the content into another language)

Remix : the right to combine the original or revised content with other content to create something new (e.g. incorporate the content into a mashup)

Redistribute : the right to share copies of the original content, the revisions, or the remixes with others (e.g. give a copy of the content to a friend)

Life-long learning

While students between the ages of 18 and 25 might constitute the majority at traditional universities, this is changing at an increasing pace : Elderly people are also seeking education and lifelong learning is becoming the norm. Jobs of the future will require skills and competencies that may not be covered by today's university degrees. Today's young professionals will need to continually update their knowledge, learn new skills and develop new competencies. Higher education is an excellent starting point to give you the skills to learn what you need and when you need it. But it is only the start of a long journey of continual learning.

Today, lifelong learners can be of any age, come from any place, study at any time, and learn at any pace. Learning is also not just an individual experience for the learner. We have become a learning society in which the pursuit of knowledge has become a common goal and a collective undertaking. Open courses are a way to share this common knowledge on the web. By providing open , in depth courses with the full texts online, search results become more substantial and yield deeper information. Going from a Wikipedia article to a course where the relations between different concepts are actually introduced and explained in a step-by-step approach is an important, qualitative step when real learning, and not just information sharing is required.

Open Courseware

Open Courseware is the umbrella term for open educational resources presented in a course format, often including course planning materials such as syllabi and course calendars, along with thematic content such as textbooks, lectures, presentations, notes and simulations. Open educational Resources are materials developed by experienced educators available for use, repurposing and modification (including translation) in whole or in part by everyone, everywhere around the world. Open education is , at its core, about free and open sharing. "free" meaning at no cost and "open" referring to the use of legal tools (open licenses) that give everyone permission to reuse and modify educational resources.

National Knowledge Commission

The National Knowledge Commission is a high –level advisory body to the Prime Minister of India, with the objective of transforming India in to a knowledge society. The National Knowledge Commission working group on Open Courseware has strongly recommended for establishment of open courseware repositories for countrywide dissemination of quality courseware. This would facilitate easy and widespread access to high quality educational resources and drastically improve the teaching paradigm for all our students.

Scanned with CamScanner

Role of Librarian In Knowledge Society Through Social Networking Sites

Miss. Sarita V. Sthul
Librarian
Pratibha Institute of Business Management
Chinchwad,pune

DR. Pratibha G.Taksande
Librarian
Priyadarshini Mahila Mahavidyalay
Wardha

Abstract

Today, the walls of a library are giving way to digital environments to establish the links with information and virtual. Information is a valuable resource.The traditional libraries should be transformed into hybrid libraries focused on providing information collected in the form of books and electronic sources to survive and to meet the need of end users. This paper describes the role of librarian in social networking. Librarians are increasingly using social media tools to promote services and highlight resources to their patrons.This article discusses how the librarians will play the role and practices of social media in an academic library. Modern libraries how are creating the society of knowledge.The librarians are constantly open to any changes in their field and eager to improve their skills and knowledge.

Keywords: social networking, types of social media, library services

Introduction :

Social Networking – It is the way the 21st century communicates now.The term social networking (networking sites) refers to a process of relationship building among a group of people who have a common interest. It could be a group consisting of individuals having interactions with each other, bonded by sentiments having common goal.The use of online social networks by libraries and information organizations is also increasingly prevalent and a growing tool that is being used to communicate with more potential library users, as well as extending the services provided to individual libraries. It could enable librarians and end users not only to interact, but to share and change resources dynamically in an electronic medium.

Social media is fast becoming a regular part of our everyday lives. Its online communities carry a strong and influential voice,and there is much to be gained from engaging directly with people through these channels, whether that is to network, promote information service, or just stay up to date with the latest information and knowledge. Social media presents a good number of opportunities for libraries. Social connections have become very important and have improved the library profession tremendously in knowledge society.

With new networking tools, information can now flow in a multi-faceted dimension (library to user, user to library, library to library, and user to user), rather than the one way stereotype form of library to user. In the social network site, the user is a participant, a co-creator, and a builder of knowledge.The dynamic nature of this technology enables users to have an open access to knowledge and contribute local content on the social network space.

Definition of Social Networking:

1. According to Computing Dictionary, The development of social and professional contacts; the sharing of information and services among people with a common interest computers. The use of Web sites or other online technologies to communicate with people and share information, resources, etc. (http://dictionary.reference.com/)

2. Social networking includes the various online technology tools that enable people to communicate easily via the internet to share information, opinions and experiences. It facilitates conversations and interactions between individuals, groups of people and virtual communities. Social media can include text, audio, video, images, podcasts, and other multimedia. (Ayiah, 2011). The definition of social media continues to evolve depending on the technology available. (http://www.whatissocialnetworking.com)

Popular Social Networking Sites used by librarians

1) Facebook: (http://www.facebook.com) most popular now because it is librarian- friendly, with many applications like JSTOR search, World Cat, and much more. Librarians can interact with users to know their information need. Libraries try to link some of these specialized library applications to Face book.

2) MySpace: (http://www.myspace.com) MySpace is a social networking website offering an interactive, user-submitted network of friends, personal profiles, blogs, groups, photos, music, and videos. It is headquartered in Beverly Hills, California In Academic institutions where the students are; libraries have taken advantage of this site to post, calendar, custom catalog search tools, and blog features to improve their presence.

3) Ning: https://www.ning.com Librarians can get connected with users, library associations, and more. The Library Association utilizes this platform to discuss topical issues among the members. Ning is an online platform for people and organizations to create custom social networks, launched in October 2005 Ning offers customers the ability to create a community website with a customized appearance and feel; feature sets such as photos, videos, forums and blogs; and support

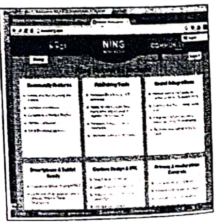

Scanned with CamScanner

125th Birth Anniversary of Dr. Babasaheb Ambedkar

An International
Interdisciplinary Conference On

DR. AMBEDKAR AS A NATION BUILDER

VOLUME II

Editors:
Dr. Vidydhar Bansod
Mr. Shrikant M.B.Bhowate
Dr. Esadas Bhadke
Dr. Pramod Shambharkar
Dr. Sambhaji Warkad
Dr. Sanjay Urade
Dr. Sudhakar Petkar
Dr. Prakash Titre

Dr. Esadas Bhadke, Convener | Dr. Pramod Shambharkar, Organising Secretary | Prof. Sudhakar Petkar, Convener

DR. BABASAHEB AMBEDKAR GONDWANA UNIVERSITY, TEACHERS' ASSOCIATION, CHANDRAPUR

Scanned with CamScanner

Dr. Ambedkar As A Nation Builder
Volume - II (Proceeding)

Eidtors
Dr. Vidydhar Bansod
Mr. Shrikant M. B. Bhowate
Dr. Sanjay Urade
Dr. Sambhaji Warkad
Dr. Esadas Bhadke
Dr. Pramod Shambharkar
Dr. Sudhakar Petkar
Dr. Pramod Katkar

- प्रथम आवृत्ती : 13 फेब्रुवारी 2016

- © डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर गोंडवाना विद्यापीठ, टिचर्स असोसिएशन, चंद्रपूर

- प्रकाशक :
डॉ. एस.एम.वरकड
प्राचार्य
शिवाजी कॉलेज कोरपना, जि. चंद्रपूर

- अक्षर संपदा
सिवली ग्राफिक्स, नागपूर
शशी भोवते, मो. : 9881712149

- मुखपृष्ठ :
निलेश कांबळे, मुंबई

- मुद्रक :
वंश क्रिएशन, नागपूर
मो. : 9881712149

- सहयोग मूल्य –
800/-

ISBN - 978-81-930336-9-2

DISCLAIMER
The views expressed in this articles are those of author's and donot necessarily reflects views and should not be attributed to editors.

Scanned with CamScanner

९५.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व भारतीय संविधान	प्रा. जयंत राऊत	२५४
९६.	स्त्री हक्काचा जाहीरनामा हिंदू कोड बिल	कु. स्निग्धा खोब्रागडे	२५६
९७.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर -शैक्षणिक विचार	प्रा. अशोक माथनकर	२५९
९८.	राष्ट्रवादी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	डॉ. इसादास भडके	२६२
९९.	मानवी हक्क आणि भारतीय संविधान	डॉ. अजित चुनारकर	२६७
१००.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर आणि हिंदू कोड बिल	प्रा.डॉ.ममता ठाकुरवार	२६९
१०१.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे शैक्षणिक तत्वज्ञान	प्रा.डॉ.जयश्री कापसे	२७१
१०२.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व हिंदू कोड बिल	प्रा. मेघमाला अं. मेश्राम	२७३
१०३.	जाती प्रथा निर्मूलन व डॉ.आंबेडकरांची भूमिका	प्रा. नितिन रामटेके	२७६
१०४.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा राष्ट्रवाद तथा राष्ट्रनिर्माते डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर	प्रा. प्रमोद धनविजय	२७८
१०५.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतीय महिलांचे सक्षमीकरण	प्रविण दिगांबर मुधोळकर	२८१
१०६.	भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या विकासात डॉ बाबासाहेब आंबेडकरांची चिकित्सक अभ्यास	प्रा. निहार अशोक बोदेले	२८४
१०७.	डॉ. आंबेडकरांचे शैक्षणिक विचार आणि योजना	ऋषिकेश देवेंद्र खाकसे	२८८
१०८.	डॉ.आंबेडकरांची ग्रामविकासाची संकल्पना	प्रा. विश्वनाथ एच.राठोड	२९२
१०९.	भारतीय संविधान : धर्मनिरपेक्षता व वर्तमान स्थिती	प्रा. डॉ. गणेश बापूजी खुणे	२९५
११०.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे प्राथमिक व उच्चशिक्षणविषयक विचार व कार्य	डॉ. विद्या भारंबे	२९७
१११.	उच्च शिक्षणावर डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार	प्रा. डॉ. अनिल गिन्हेपुंजे डॉ. निरंज टी. खोब्रागडे	३००
११२.	आधुनिक भारताचे जनक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	डॉ. प्रियराज महेशकर	३०४
११३.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक, आर्थिक व राजकीय विचार	प्रा. नितीन वि. खरात	३०५
११४.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे कृषी विचार	प्रा. निलेश अरूण दूर्गे	३०९
११५.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या राष्ट्रवादी व समाजवादी विचारांचे विश्लेषण	प्रा. डॉ. राम चौधरी	३११
११६.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार	प्रा. डॉ.बिराजदार श्री.महादेव	३१३
११७.	डॉ. आंबेडकर आणि संघर्ष	कु.क्षमा अ. गवई	३१६
११८.	भारताच्या संविधान सभेत खोतीविरोधात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतीय राज्यघटनेमध्ये शेतकऱ्यांच्या हितांची तरतूद	प्रा. प्रेम बी. आचार्य	३१७
११९.	डॉ. बी. आर. आंबेडकर: एक बुद्धानुयायी	प्रा. वैशाली संबोधन धम्मपथी	३१९
१२०.	भारतीय राज्यघटनाप्रणीत धर्मनिरपेक्ष संकल्पनेचा अर्थ जमातवादाचे आव्हान	प्रा. प्रमोद शंभरकर	३२२
१२१.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची सामाजिक क्रांती	मनोज चौरपगार	३२५
१२२.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षणविषयक विचार	प्रा. दिलीप घोनमोडे	३२७
१२३.	आंबेडकरी प्रेरणेचे साहित्य	डॉ.काकासाहेब रामराव सुरवसे	३३१
१२४.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या प्रेरणेची मराठी कविता	प्रा.डॉ.अनिल सुग्रीव कांबळे	३३४
१२५.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची मराठी भाषा	प्रा. एम. आर. बेताल	३३८
१२६.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या पत्र कारितेतील सामाजिक न्यायाचे तत्वदान	प्रा.उषा खंडाळे	३३९

Scanned with CamScanner

आधुनिक भारताचे जनक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

■ डॉ. प्रियराज महेशकर

प्रास्ताविक :

भारतात ब्रिटीश सत्ता स्थापन झाल्यानंतरचा कालखंड हा भारतीय इतिहासामध्ये आधुनिक कालखंड म्हणून ओळखला जातो.ब्रिटीश सत्तेच्या स्थापनेनंतर युरोपमधून जी नवी मुल्ये, विचार भारतात आले त्यामुळे एकूणच प्राचीन व मध्ययुगीन विचार परंपरांमध्ये अडकून असलेल्या समग्र भारतीय समाजाची त्या विचार व परंपरांमधून सुटका होऊम भारतीय समाज हा आधुनिक होण्याची प्रक्रिया सुरू झाली असे मानले जाते. ब्रिटीशांनी भारतात नवे आधुनिक विचार आणल्यानंतर ते विचार भारतीय समाजात रुजविण्यासाठी काही भारतीय समाजसुधारकांनी पुढाकार घेतला. त्यामध्ये राजा राममोहन रॉय हे अग्रेसर होते. त्यामुळेच बतुतांश इतिहासकार त्यांचा ष्आधुनिक भारताचे जनकष म्हणून उल्लेख करतात.

पुढे भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर पंडित जवाहरलाल नेहरुंच्या नेतृत्वाखाली देशात स्वकियांचे सरकार आले. पंडित नेहरूंनी उद्योग केंद्रित पंचवार्षिक योजनांच्या साह्याने भारतातील भौतिक सुधारणांना गती दिली. त्यामुळे काही इतिहासकार पंडित जवाहरलाल नेहरू यांचाही उल्लेख आधुनिक भारताचे जनकष असा करतात.

राजा राममोहन रॉय व पंडित नेहरू यांचा आधुनिक भारताचे जनक म्हणून गौरव करण्यापूर्वी आधुनिकता ही संकल्पना नीट समजून घ्यावी लागते व त्यानंतरच भारताला आधुनिक बनविण्यासाठी खरे कार्य कुणी पार पाडले हे शोधावे लागते. आधुनिकतेचा अर्थ लक्षात घेऊन आपण तसा शोध घेतला तर भारताला खऱ्या अर्थाने आधुनिक राष्ट्र बनविण्यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हेच सातत्याने झटलेले दिसतात आणि त्यांच्याच प्रयत्नांमधून आज थोड्याफार प्रमाणात का होईना भारताचा एक आधुनिक राष्ट्र म्हणून उदय होत आहे. त्यामुळेच आधुनिक भारताचे खरे जनक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरच ठरतात. ही बाब अधिक तपशीलात समजून घेण्यापूर्वी आपणास आधुनिकता ही संकल्पना समजून घ्यावी लागते.

आधुनिकता :

आधुनिकता ही संकल्पना निव्वळ कालवाचक संज्ञा नसून ती प्रामुख्याने मूल्यवाचक संज्ञा आहे. लोकशाही, राष्ट्रवाद, समाजवाद, धर्मनिरपेक्षता, आंतरराष्ट्रीयवाद अशा कांही विचप्रणालींनी आधुनिकतेला आकार दिला आहे. या विचार प्रणालींमध्ये स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, न्याय, मानवता, विश्वकल्याण, विवेकवाद, वैज्ञानिकता अशा मूल्यांचा समावेश होतो.[१]

एकंदरीतपणे आधुनिकता ही संकल्पना समाजाच्या विचारांशी संबंधित असून कोणताही समाज हा आधुनिक आहे किंवा नाही हे ओळखण्यासाठी त्या समाजाचे विचार तपासले तरी ती बाब लक्षांत येते. बऱ्याच वेळा लोकांमध्ये नवे पोशाख, केशरचना, यंत्रे, वाहने व सुख सोयीची नवी साधने म्हणजे आधुनिकता असा एक सर्वसाधारण समज असलेला दिसतो. आधुनिकतेचा संबंध काही प्रमाणात असा बाह्या (भौतिक) गोष्टीशी पोहोचत असला तरी आधुनिकता मुख्यत: व्यक्तींच्या मूल्यांशीच निगडीत असते. केवळ काळाच्या निकषावर आधुनिकता ठरत नाही. आधुनिक काळात राहणारे लोक जर मुलीचा जन्म अपराध मानत गर्भातच स्त्री भ्रुण हत्या करीत असतील तर ते मध्ययुगीन वा रानटीच ठरतात आणि मध्ययुगीन काळातील शिवाजी, अकबर यांच्यासारखे मध्ययुगीन राज्यकर्ते मध्ययुगाच्या चौकटीत न बसणारी भूमिका घेत असतील तर ते मध्ययुगातील असूनही आधुनिक ठरतात. थोडक्यात सांगावयाचे तात्पर्य हे की आधुनिक ही निव्वळ कालवाचक संज्ञा नसून प्रामुख्याने ती मूल्यवाचक संज्ञा आहे.[२]

वरील आधुनिकता या संकल्पनेच्या परिघात डॉ. आंबेडकरांच्या व्यक्तिमत्वाचा मागोवा घेतल्यास डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे विचारांच्या दृष्टीने अत्यंत आधुनिक असलेले दिसतात. डॉ. आंबेडकरांचे उच्च शिक्षण हे युरोप व अमेरिकेत झाले असल्यामुळे त्यांच्यावर पाश्चिमात्य आधुनिक विचारप्रणालींचा पगडा प्रारंभापासूनच होता. त्यामुळे असे उच्चविद्याविभूषित व आधुनिकतावादी डॉ. आंबेडकर भारतात आल्यानंतर येथील मध्ययुगीन रूढी परंपरांमध्ये वावरणाऱ्या तत्कालिन भारतीय सामाजाचे अतिशय दाहक अनुभव जातीयतेच्या रुपाने त्यांना मिळाले. एकीकडे मुंग्यांनाही साखर टाकणारा भारतीय समाज दुसरीकडे त्यांच्याप्रमाणेच असणाऱ्या माणसांना मात्र अतिशय अमानुष वागणूक देत असल्याचे पाहून डॉ. आंबेडकर अतिशय व्यथित झाले. अशा जुनाट व मध्ययुगीन भारतीय समाजाला स्वातंत्र्य, समता, बंधुता या आधुनिक मूल्यांकडे आणण्याचे डॉ. आंबेडकरांचे ध्येय होते. तेच ध्येय त्यांनी संविधानाच्या माध्यमातून साधण्याचा प्रयत्न केला.

संविधानाच्या माध्यमातून आधुनिक भारताची पायाभरणी:

भारतीय समाज संस्थेचे आणि या समाजसंस्थेला आधारभूत ठरलेल्या तत्वज्ञान परंपरांचेही ते (डॉ.आंबेडकर) अभ्यासक होते. भारतीय समाजातील सामाजिक, राजकीय, आर्थिक अन्यायाचे चित्र त्यांनी स्पष्ट करून घेतले होते. यासर्व प्रचंड अभ्यासामुळे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भारतीय समाजक्रांती संबंधीची भूमिका पक्की झाली होती. भारतीय समाजात मूलगामी परिवर्तन घाडून यावे, हा समाज विज्ञाननिष्ठ, इहवादी आणि कणावादी व्हावा, असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना ठामपणे वाटत होते.[३] भारतीय संविधान लागू होण्यापूर्वीचा भारत हा विषमतावादी शिकवण देणाऱ्या मनुस्मृतीचा गुलाम होता. एकूणच भारतीय समाजावर स्वातंत्र्य, समता, बंधुत्व या आधुनिक मूल्यांच्या विरोधी असणाऱ्या मनुस्मृतीद्वारे

प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय,वर्धा

Organized by : Dr. Babasaheb Ambedkar Gondwana University Teacher Association

Scanned with CamScanner

SAI JYOTI

समाजशास्त्र: एक परिचय

Sociology : An Introduction

डॉ. प्रदिप मेश्राम
धनंजय सोनटक्के
अशोक बोरकर
राहुल राऊत

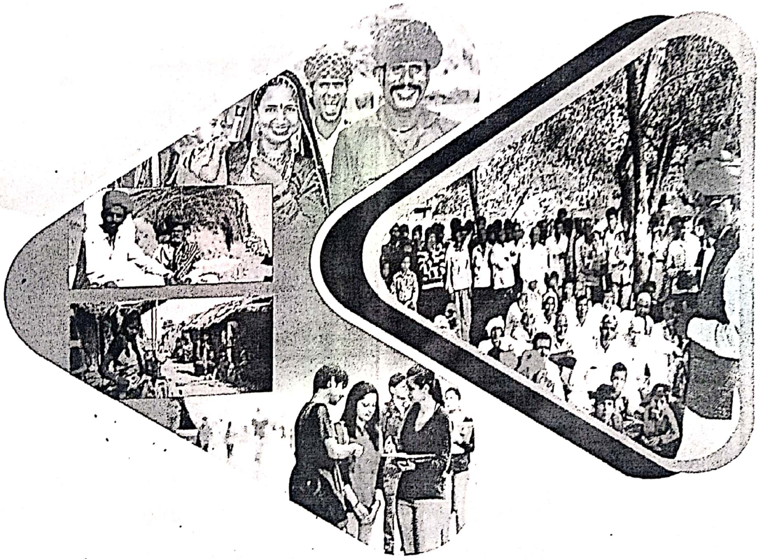

SAI JYOTI PUBLICATION
The way of Light

Scanned with CamScanner

❖ समाजशास्त्रः एक परिचय
Sociology: An Introduction

❖ © लेखक

❖ प्रथम आवृत्ती- २०१६

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval syst
or translated in any form or by any means, electronic, mechani
photocopying and/or otherwise without the prior writ
premission of the publishers.

ISBN : 978-93-86011-40-4

❖ प्रकाशक व मुद्रकः
श्री. नरेश खापेकर
साई ज्योती पब्लिकेशन
तिन नल चौक, कसारपुरा,
इतवारी, नागपूर ४४०००२
मो. नं. ९७६४६७३५०३
ई-मेल- sjp10ng@gmail.com
वेब साईट- www.saijyoti.in

❖ सेल ऑफिसः
ओम साई पब्लिशर्स आणि डिस्ट्रीब्युटर्स
२९, इंदिरा नगर, टी.बी.वार्डच्या मागे
नागपूर- ४४० ००३
मो. नं. ९९२३६९३५०६
इ-मेल- ospdnagpur@yahoo.com

❖ अक्षर जुळवणीः
हरि ओम कॅम्प्युटर्स, नागपूर
मो. नं. ९६७३५५०७२०

Scanned with CamScanner

१. समाजशास्त्र परिचय

Introduction to Sociology

मानवाने नेहमीच आपल्या सामाजिक जीवनाचा व जीवनातील विविध घडामोडीचा शोध घेण्याचा प्रयत्न केला आहे. या प्रक्रियेत, काळानुसार वेगवेगळ्या ज्ञानशाखा जसे धर्मशास्त्र, इतिहास, राज्यशास्त्र, अर्थशास्त्र, मानसशास्त्र व नितीशास्त्र इत्यादी उदयास आल्या. ज्यांनी प्रामुख्याने मानवी जीवनाच्या विविध पैलुंचे अध्ययन केलेले आहे.

आधुनिक समाजशास्त्राचा विकास १९ व्या शतकात झालेला आहे. समाजशास्त्र, विशेषतः सामाजिक व्यवस्थेच्या संदर्भात सामाजिक जीवन आणि व्यवहारांचे वैज्ञानिक अध्ययन आहे. सामाजिक व्यवस्था कशी कार्य करते, त्यामध्ये परिवर्तन कसे होते, त्याचे परिणाम होतात व त्यांचा व्यक्तींच्या जीवनाशी कशा प्रकारचा संबंध असतो, हे समाजशास्त्राच्या अध्ययनाचे विषय आहेत.

सामाजिक व्यवहारांचा आधार सामाजिक संबंध आहे व व्यक्ती–व्यक्तींमधील क्रियाप्रतिक्रियांमधून सामाजिक संबंध विकसित होत असतात. या सामाजिक संबंधाच्या प्रतिमानांमधून समाज अस्तित्त्वात येतो जो समाजशास्त्राच्या अध्ययनाचा केंद्रबिंदू आहे.

समाजशास्त्र सामाजिक जीवनाचा अभ्यास एक समष्टीच्या रूपात करते. समाजाच्या विभिन्न घटकांचे व त्यातील परस्पर संबंधाचे अध्ययन समाजशास्त्रात केले जाते.

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

भाग १

संपादक • प्रा. डॉ. राम गोविंद आर्वीकर

प्रबंध पराग

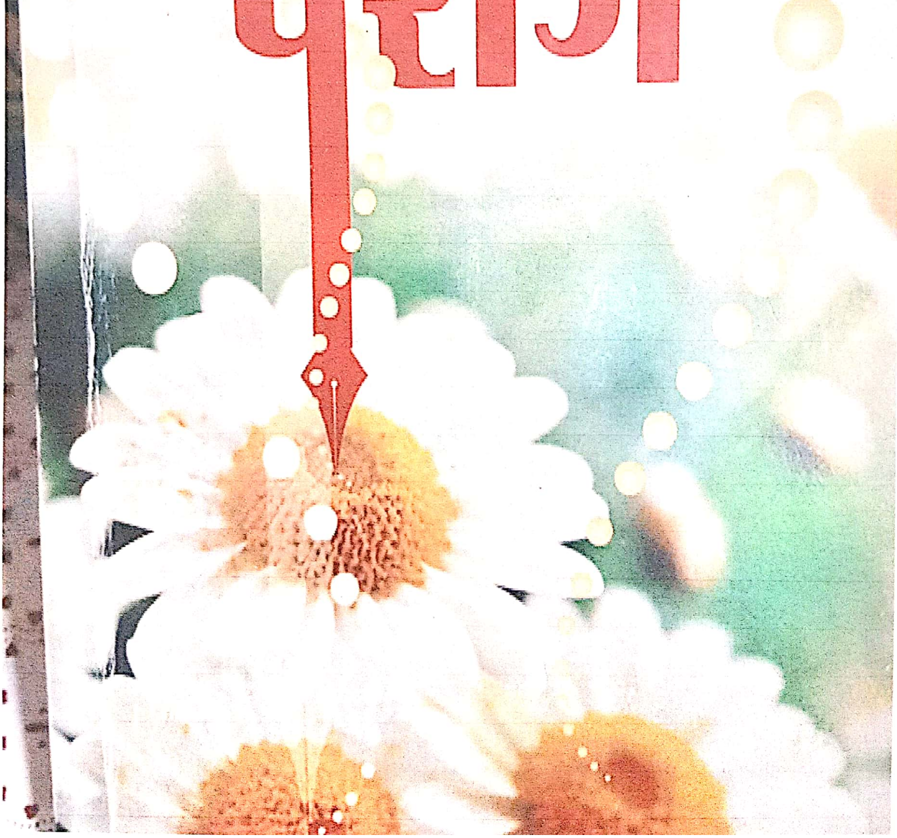

Scanned with CamScanner

ISBN NO. 978-93-82103-15-8

■

प्रबंध पराग-१

प्रा. डॉ. राम गोविंद आर्वीकर

■

प्रकाशक / मुद्रक
लाखे प्रकाशन
सौ. संध्या चंद्रकांत लाखे
मुकुंदराज पथ, महाल, नागपूर-०२
दूरध्वनी : २७६८८१४

■

© डॉ. राम गोविंद आर्वीकर

■

प्रथमाआवृत्ती

■

अक्षर रचना / मुखपृष्ठ
ऋतुजा ग्राफिक्स
भ्रमणध्वनी : ९०४९९७०६६३

■

मूल्य
३८० रुपये

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

संपादकीय निवेदन

प्रस्तावना — १

विभाग - अ
वारकरी संतमंडळ

ज्ञानदेवांची अभंगगाथा : विवेचनात्मक अध्ययन — ३५
डॉ. सरोज कविमंडन

श्री नामदेव महाराजांच्या अभंगगाथेच्या संपादन पद्धती — ६४
प्रा. डॉ. राम गोविंद आर्वीकर

श्रीसंत एकनाथ महाराजांच्या अभंगगाथेचा विवेचनात्मक अभ्यास — १०७
डॉ. गुरुप्रसाद पाखमोडे

विभाग - ब
वारकरी संप्रदाय आणि संत परंपरा

वारकरी संप्रदाय : विवेचनात्मक अभ्यास — १२७
प्रा. डॉ. सौ. अनिता देशमुख

Scanned with CamScanner

वारकरी संप्रदाय : विवेचनात्मक अभ्यास

प्रा. डॉ. अनिता देशमुख
मराठी विभाग प्रमुख
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय,
वर्धा. ४४२००१

वारकरी संप्रदाय हा महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक व धार्मिक जीवनातील एक महत्त्वपूर्ण संप्रदाय आहे. तसे पाहिले तर अनेक संप्रदाय भारत वर्षात आहेत. महाराष्ट्रातही महानुभाव, दत्त, चैतन्य, अवधूत, रामदासी, नागेश इत्यादी अनेक संप्रदाय आहेत. पण या सर्व संप्रदायांपेक्षाही वारकरी संप्रदाय हा विशेष करुन प्रसिद्धीस आलेला आहे. हा संप्रदाय 'वारकरी संप्रदाय' या नावाने ओळखला जात असला तरी 'भागवतधर्म' या नावानेही हा प्रसिद्ध आहे. याशिवाय विठ्ठल भक्तीचा संप्रदाय म्हणूनही याचा नावलौकिक आहे. या वेगवेगळ्या नावाने हा संप्रदाय ओळखला जात असला तरी 'वारकरी संप्रदाय' याच नावाने तो प्रसिद्ध आहे. या संप्रदायाचे उपास्य दैवत श्री विठ्ठल आहे आणि प्रधान केंद्र पंढरपूर आहे. या शिवाय पैठण, देहू, आळंदी व वारकरी संताची स्थाने ही वारकरी संप्रदायात मोडत असली तरी या संप्रदायाचे प्रधान स्थान व क्षेत्र श्री पंढरपूर हे आहे. हे गाव अतिशय प्राचीन आहे ते आजच्या सोलापूर जिल्ह्यातील असून भीमानदीच्या तीरावर वसले आहे. येथे भीमानदीच्या तीरावर पुंडलिकाची समाधी आहे व श्री विठ्ठलाची स्थापना केलेली आहे यामुळे श्री विठ्ठल, पंढरपूर आणि पुंडलिक या तिघांचे उल्लेख आणि माहात्म्य वारकरी संप्रदायात वारंवार ऐकावयास मिळते. श्री विठ्ठल हा देव, पुंडलिक हा भक्त, भीमा नदी हे तीर्थ आणि पंढरपूर हे क्षेत्र. अशा पद्धतीने विठ्ठल, पुंडलिक व पंढरपूरचे उल्लेख वारकरी पंथात येतात. देव, भक्त, तीर्थ आणि क्षेत्र हे चारही घटक भारत वर्षाच्या धर्म इतिहासात प्रसिद्ध आहेत. भारत वर्षात असंख्य व विपुल तीर्थक्षेत्रे आहेत. त्यांचे माहात्म्य नानाविध पुराणे, स्थळमाहात्म्य, परग्रंथ, इतिहास व धर्म परंपरामधून आढळून येते

Scanned with CamScanner

ISBN NO- 978-81-909640-7-4

UGC SPONSORED

Two Days International Conference

"SIGNIFICANCE OF MAHATMA GANDHI'S METHODOLOGY IN 21ST CENTURY"

ON

30th & 31st January, 2015

Organized by

Gandhi Study Center

New Art's Commerce & Science College,

Nalwadi, Wardha (M.S.)

Scanned with CamScanner

ISBN NO.: 978-81-909640-7-4

भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील वर्धा शहराचा सहभाग

प्रा. डॉ.मालीनी मोहन वडतकर
विभाग प्रमुख (राज्यषास्त्र)
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा.

प्रस्तावना :– इंग्रजांनी अठराषे सत्तावनचा अनुभव व वाढत्या प्रषासकीय सामर्थ्यावर उपाय म्हणून 1861 मध्ये नागपूर आणि सागर – नर्मदा प्रदेषातील मराठी व हिंदी जिल्हयांचा समावेष करणारा सेंट्रल प्रॉव्हिन्सेस हा प्रांत निर्माण केला. 1822 पासून प्रारंभिलेली रिचर्ड जेंकिसनची प्रषासन पध्दती बहुतांषपणे अस्तित्वात होती. कालांतराने इतक्या मोठया भूभागावर जिल्हा प्रषासन करणे गैरसोयीचे होते. प्रषासनात कार्यक्षमता आणण्यासाठी नागपूर जिल्हयात समाविष्ट असलेला वर्धेचा भाग 1862 मध्ये वेगळा करण्यात आला आणि निर्माण केलेल्या जिल्हयाचे मुख्यालय पुलगावजवळ कवठा या गावात ठेवण्यात आले. बऱ्याच मालगुजारांचे इंग्रज अधिकाऱ्यांषी स्नेहाचे संबंध होते. म्हणून इंग्रज सरकारविरूध्द राजकीय वातावरण निर्माण करण्याचे धाडस येथील लोकात झाले नाही. सन 1900 पर्यंत जिल्हयात सरकार विरोधी जागृती निर्माण करणारी एकही संस्था किंवा व्यक्तिमत्व निर्माण झाले नव्हते परंतु नागपूरच्या लोकसभा संस्था व गोरक्षण संस्थेने 1890 पर्यंत वर्धा षहरात राजकीय जागृतीचा सुयोग्य परिस्थिती निर्माण करून दिली होती. वर्धा जिल्हयातील हरिभाऊ केळकर, तपस्वी परांजपे, निळकंठराव देषमुख, पांडुरंग खानखोजे, अभ्यंकर, कदम, देषपांडे कावळे इत्यादी लोकांचा षिक्षणाच्या माध्यमातून नागपूरच्या नेत्यांषी संबंध आल्यामुळे जिल्हयात राजकीय जागृतीस प्रारंभ झाला. याला सन 1891 चे नागपूर व 1897 च्या अमरावती कॉंग्रेस अधिवेषनाने बराच हातभार लावला आणि लोकमान्य टिळकांच्या चतुःसूत्री कार्यक्रमाने प्रभावित झालेला एकगट राजकीय क्षेत्रात अस्तित्वात आला. सन 1902 ते 1905 या दरम्यान खानखोजे यांनी जिल्हयात बऱ्याच क्रांतिकारी गुप्त संघटना स्थापन केल्या आणि 1906 मध्ये क्रांतिकार्यासाठी लश्करी षिक्षण घेण्यासाठी विदेषात इंग्रज विरोधी क्रांतिकार्य चालविण्यासाठी त्यांनी वर्ध्याचे हनुमंत नायडूसह परदेषगमन केले.

होमरुल चळवळ व असहकार :– सन 1918 मध्ये लो. टिळकांचा वर्धा जिल्हयातील दौऱ्यामुळे मोरेष्वर अभ्यंकर, डॉ. केदार, खुषालचंद जाजू, मनोहर देषपांडे, त्यांचे विष्वसनीय भक्त बनले. त्यामुळे वर्ध्यात होमरूल कार्यकर्ते उदयास आले. त्यांनी वर्धा, आर्वी, पुलगाव, हिंगनघाट, आश्टी व सिंदी येथे प्रचारकार्यात चालना दिली. म्हणून जिल्हयात 1919 ला होमरूल लीगच्या षाखा व 1920 मध्ये तालुका कॉंग्रेस समिती स्थापन झाल्या. जिल्हयात निर्माण झालेली जागृती फक्त मोठया षहरपर्यंत व विद्याविभुशित लोकापर्यंत मर्यादित होती. खेडयातील सामान्य जनतेपर्यंत राजकीय जागृतीचा षिरकाव झालेला नव्हता कारण इंग्रज अधिकारी व मालगुजाराची जबरदस्त अत्याचारी भीती सर्वत्र पसरलेली होती. सन 1920 नंतर राश्ट्रीय जागृतीच्या परिस्थितीत बदल होत गेला. कारण जमनालाल बजाज सारख्या महान राश्ट्रीय वृत्तीचा मालगुजार वर्धा येथे उदयास आला. यांनी 1916 मध्ये गांधीजींचे दर्षन घेऊन त्यांचे पाचवे पुत्र बनण्याचा मान मिळविला. या लक्ष्मीपुत्राने खादी परिधान करून डिसेंबर 1920 च्या नागपूर कॉंग्रेस अधिवेषनाचे स्वागताध्यक्ष म्हणून तसेच 1923 चा नागपूर येथे अभिनव झेंडा सत्याग्रह यषस्वी करून दाखविल्यामुळे वर्धा जिल्हयाची ओळख देषाला झाली. त्यामुळे धनिक व्यापारी व काही मालगुजार जमनालाल बजाज यांचे अनुयायी बनले. असहकाराच्या चळवळीला जरी यष मिळाले नसेल तरी वर्धा जिल्हयात राजकीय क्षेत्रात षेकडो नेत्यांची नवपिढी उदयास आली. जनतेमध्ये इंग्रज अधिकारी व पोलीसाबाबत असणारी भीती तसेच तुरूंगाची भीती हळूहळू कमीझाली. राश्ट्रीय जागृतीच्या दृश्टीने जिल्हयात हा पहिला परिवर्तनाचा काळ ठरला.

वर्धा जिल्हयातील रचनात्मक कार्य :– सन 1921 मध्ये जमनालाल बजाज यांच्या विनंतीवरून महात्मा गांधीनी साबरमती आश्रमातील विनोबा भावे, मगनलाल गांधीसह अनेक कार्यकर्त्यांना वर्धा येथे पाठविले. सन 1921 मध्ये गुढीपाडव्याला वर्धा येथे सत्याग्रहारमाची स्थापना होताच जिल्हयातील नालवाडी, सेलू, नागझरी, रोहिणी, देवळी, भिवापूर, सूरगांव, इत्यादी खेडयात रचनात्मक कार्याला सुरूवात झाली. या सत्याग्रहाश्रमात अस्पृष्यता निवारण, ग्रामसफाई, अंधश्रध्दा निर्मुलन, सुतकताई, कापड विणणे, गोसेवा, कृशीप्रयोग, राश्ट्रीय षिक्षण आणि अनेक ग्रामोद्योगी प्रयोग सुरू झाले. येथील कार्याचा इतर खेडयावर प्रभाव पडणे स्वाभाविक होते. त्यामुळे अस्पृष्यता हळूहळू कमी होत गेल्यामुळे जनतेमध्ये एकतेचे, संघटनात्मकतेच वातावरण निर्माण होण्यास मदत झाली. अषावेळी जमनालालजी यांनी वर्धा षहरातील प्रसिध्द लक्ष्मीनारायण मंदिर 19 जुलै 1928 रोजी हरिजनासाठी खुले केले. कर्मठ विचारसरणीच्या काळात ही घटना फार मोठी होती. त्यामुळे जिल्हयाच्या सामाजिक व धार्मिक परिस्थितीत परिवर्तन येत गेले. या कृतीचे संपूर्ण देषात अनुकरण करण्यात आले. जमनालालजी यांनी मुंबई येथे विलेपार्ले तर जानकीदेवी बजाज यांनी अनेक कार्यकर्त्यासह धारसणा येथे मिठाचा कायदेभंग करण्यासाठी नेतृत्व केले. यांचे अनुकरण येथील लोकांनी करून मीठाचा, भाशणाचा कायदेभंग करून इंग्रजांचा अत्याचार व तुरूंगवास पत्करला. रचनात्मक कार्यकर्त्यांनी जनमत तयार करण्यात जे यष मिळविले. ती नैतिक व सामाजिक सुधारणासाठी नव्हे तर कायदेभंग आंदोलनासाठी अपूर्व कामगिरी होती.

जमनालालजींचे दातृत्व :– सेठ जमनालाल बजाज यांचा कॉंग्रेसमधील उदय ही वर्धा जिल्हयाच्या दृश्टीने महत्त्वाची घटना तर होतीच याषिवाय ते दानषूर होते. म्हणून देषातील काही व्यापाऱ्यांचा व कार्यकर्त्यांचा जमघट त्यांच्या बाजूला होता. म्हणून क्रियाषील घटना वर्धा जिल्हयात निर्माण होण्यास मदत झाली. संघटना व संस्था निर्मितीला लागणारी जागा व आर्थिक बळ त्यांनी त्वरीत प्रदान केले. त्यांनी बनारस हिंदू विद्यापीठाच्या मदनमोहन मालवीय ग्रंथालयास 50 हजार रूपये व जे.सी. बोस याच्या षास्त्रीय संषोधन कार्यासाठी कलकत्त्यांच्या एका संषोधन संस्थेला 30 हजार रूपयाची देणगी दिली. रायबहादूर सारख्या सर्वोच्च किताबाचा त्याग करून असहकार चळवळीच्या काळात त्यांनी टिळक फंडासाठी एक लाख रूप्याची देणगी दिली. यासाठी वर्धा जिल्हयाचा दौरा करून 17810 रूपये गोळा करून दिले होते. याषिवाय सत्याग्रहाश्रमाला जमीन दानात दिली. 23 सप्टेंबर 1933 ला महात्मा गांधीचे प्रथम वर्ध्याला आगमन झाल्यावर मगनवाडी त्यांच्या निवासासाठी दान दिली. 1934 मध्ये गांधीजींचे वास्तव्य वर्धा येथे झाल्यावर त्यांची व्यवस्था महिलाश्रमातील बंगल्यात केली. 1936 मध्ये गांधीजी सेवाग्राम येथे कायमचे वास्तव्याला स्थानिक झाल्यावर सुरूवातीला आश्रमासाठी एक एकराचा भाग देऊन आश्रमातील बांधकामे करून दिली. सेगाव (सेवाग्राम) हे जमनालाल यांचे अकरा आण्याचे मालगुजारीचे गाव असल्यामुळे येथील सर्व जमीन व अकरा आणे मालगुजारीचा हिस्सा गांधीच्या आश्रमाला दान करून टाकला.

वर्धेतील विधायक कार्य :– सन 1936 पासून महात्मा गांधीचे कायम वास्तव्य सेगाव (सेवाग्राम) येथे झाल्यावर कॉंग्रेस आंदोलनाचे व

Scanned with CamScanner

ISBN - 978-81-929160-8-8

Shri Sant Gajanan Maharaj Shikshan Sanstha

Shri Sant Gajanan Maharaj Arts College

Borgaon (Manju) Tq. Dt. Akola

UGC Sponsored

SOUVENIR

National Conference on

Women Reservation & Politics In India

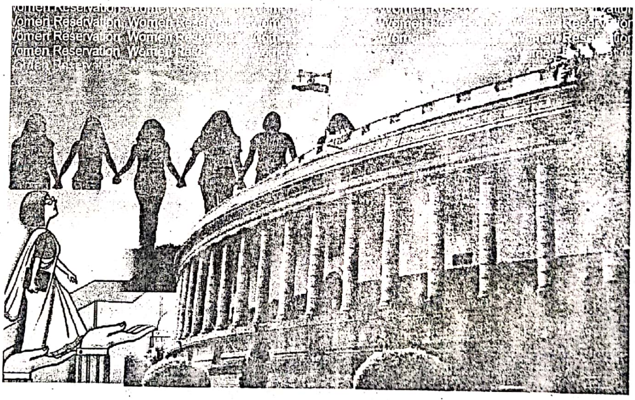

13th & 14th March 2015

Organized by

Department of Political Science

Shri Sant Gajanan Maharaj Arts College,

Borgaon (Manju) Tq. Dt. Akola

Scanned with CamScanner

 ISBN : 978-81-929160-8-8

महिलांचा राजकारणातील सहभाग आणि विकास

डॉ. मालीनी मोहन वडतकर
विभाग प्रमुख (राज्यशास्त्र)
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा

प्रस्तावना :

राजकारण हे समाजपरिवर्तनाचे एक महत्त्वाचे साधन असल्याने स्त्रियांनी राजकारणात सक्रिय सहभाग घेण्यावर खरी स्त्री - पुरूष समानता आणि स्त्रियांचे या गोष्टी अवलंबून आहेत. समाजपरिवर्तन एकदम होत नसते. समाजपरिवर्तन ही दीर्घ कालावधीची प्रक्रिया आहे. स्त्री ही राजकीय दृष्टीने जेवढी जागरूक होईल, तिचा राजकीय सहभाग जेवढा अधिक वाढेल, स्त्रियांचे राजकीय समाजीकरण जेवढया अधिक प्रमाणात होईल, स्त्रिया ज्या - ज्या वेळी राजकारणात सक्रिय झाल्यात, संसदेत संसद सदस्य म्हणून ज्या वेळी त्या हिरिरीने कार्य करू लागल्या त्या त्या वेळी समाजातील स्त्रियांवर होणाऱ्या अन्यायाकडे त्या राजसत्तेचे लक्ष आकृष्ट करू शकल्या व त्या अन्यायविरूद्ध कठोर उपाययोजना करायला राजसत्तेला भाग पाडू शकल्या.

भारतामधील हुंडाबळीसारखे प्रश्न राज्यकर्त्यांच्या नजरेला आणण्यात भारतातील स्त्री सांसद फार मोठ्या प्रमाणात यशस्वी झाल्या आहेत, हे नाकारता येत नाही.

राजकारण हे धकाधकीचे क्षेत्र असते. खटनटाशी या पद्धतीने राजकारण चालत असते. ते आपले क्षेत्र नाही अशी उदासीनतेची भूमिका स्त्रियांत असते. त्यासाठी अनेक कारणे सांगितली जातात. राजकीय पक्षात होणारी आपापसांतील विधिनिषेधशून्य स्पर्धा, राजकीय पक्षाकडून स्त्रियांना स्वभावातःच घृणा वाटत असते आणि त्यापासून दूर राहणेच त्या अधिक पसंत करतात. त्याऐवजी अन्य सामाजिक सांस्कृतिक किंवा धार्मिक स्वरूपाच्या विधायक कार्यक्रमात सहभागी होण्याची प्रवृत्ती स्त्रियांत अधिक प्रमाणात असते. त्यामुळे राजकारण आधि विशेषतः स्वतंत्र देशातील राजकारण हे केवळ राजकारणाचा धंदा व व्यवसाय करण्याचेच कार्यक्षेत्र होऊन बसते. परंतु, राजकारणाबद्दलची अशी उदासीनता दाखवून इतःपर स्त्रियांना चालणार नाही. इतर क्षेत्रांत बुद्धिमान आणि कर्तृत्ववान स्त्रियांनी आजच्या काळात आघाडीवर राहण्याचे प्रयत्न करणे ही आजच्या दृष्टीने आवश्यक बाब आहे.

काही विशिष्ट मूल्ये उराशी बाळगून आपले व पर्यायाने समाजाचे प्रश्न सोडविण्यासाठी फार मोठया प्रमाणात राजकारणाच्या क्षेत्रात स्त्रीने अग्रेसर झाले पाहिजे. निवडणुकांच्या राजकारणातून जन्माला आलेला भ्रष्टाचार, गुन्हेगारी प्रवृत्ती आणि काळया पैशाचा सर्वव्यापी संचार या दुष्ट चक्रातून राजकारणाला मुक्त करायचे असेल तर राजकारणात मोठया संख्येने सक्रिय सहभाग घ्यायला स्त्रियांनी पुढे आले पाहिजे आणि त्यांना प्राप्त झालेल्या सर्व क्षेत्रांतील समान संधीच्या अधिकारांचा जाणीवपूर्वक आणि प्रयत्नपूर्वक वावर करायला पाहिजे. स्त्रीने हे कधीही विसरता कामा नये की, समाजातील प्रत्येक प्रश्न हा अंतिमतः स्त्रियांचा प्रश्न असतो आणि म्हणून राजकारणाचे क्षेत्र हे स्त्रीने आपले प्रश्न सोडविण्याचे महत्त्वाचे क्षेत्र मानून राजकारणाच्या साधनाचा वापर करून समाजाला पवित्र आणि मंगलमय करण्यासाठी एक नव्या जोमाने या क्षेत्रात पदार्पण करून मोठया संख्येने पुढे आले पाहिजे.

"The entry of women in politics would create enboling, purifying, atmosphere in assembley."

हया स्त्रियांच्या राजकारणातील प्रवेशाचा पुरस्कार करण्याच्या आशावादाचे मर्म स्त्रीने ओळखले पाहि . केवळ ५०% राखीव जागांवर समाधान मानण्याच्या कृतीचा स्त्रीने इतःपर त्याग केला पाहिजे.

Scanned with CamScanner

Maharashtra Political Science and Public Administration Conference
Reg.No. MAH / 12-83 / Aurangabad F - 985

Volume - 2 No. 1 Jan., 2015 ISSN No. 2347-9639

VICHAR MANTHAN

– National Research Journal of Political Science and Public Administration
(Peer Reviewed Journal)

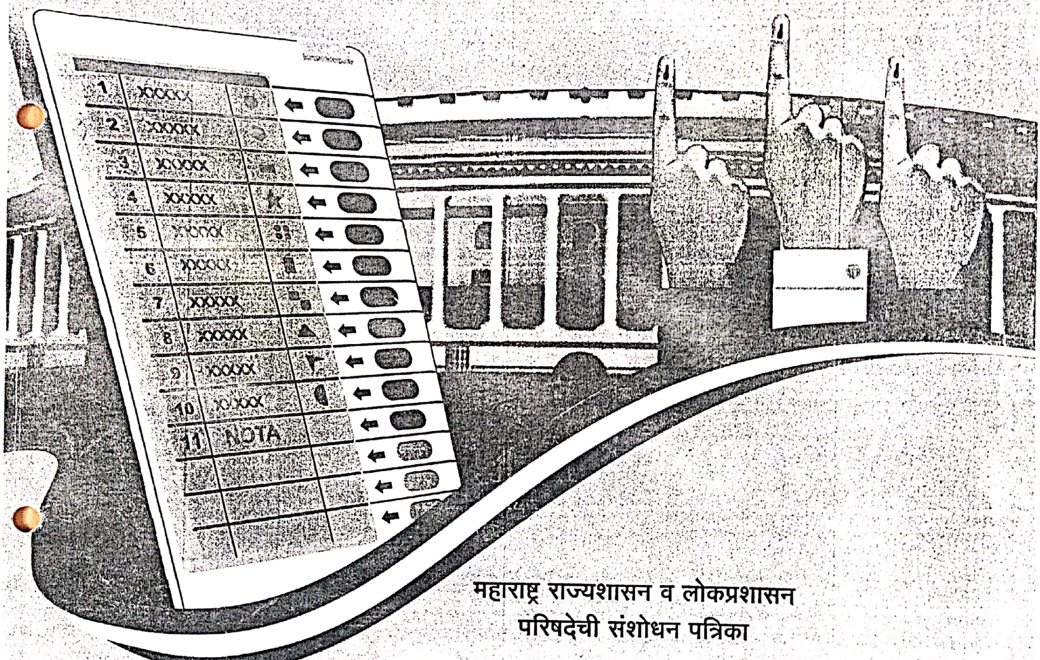

महाराष्ट्र राज्यशासन व लोकप्रशासन
परिषदेची संशोधन पत्रिका

विचार मंथन

मुख्य संपादक : प्राचार्य डॉ. पी.डी. देवरे
सहसंपादक : प्रा. मनोहर पाटील | संपादक : डॉ. प्रमोद पवार

अथर्व पब्लिकेशन्स

Scanned with CamScanner

२०१४ च्या लोकसभा निवडणुका : विश्लेषण व परिणाम

– प्रा. डॉ. मालिनी मोहन वडतकर
राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा – ४४२००१

प्रस्तावना

गेल्या दहा वर्षांत देशात झालेल्या आर्थिक व सामाजिक परिवर्तनाच्या परिणामी राजकीय प्रक्रियेत सर्व घटकांचा वाढलेला सक्रिय सहभाग, हे या वर्षीच्या १६ व्या लोकसभा निवडणुकीचे सर्वात महत्त्वाचे वैशिष्ट्य मानायला कुणाचीही हरकत नसावी.

तसे पाहिले तर ही संपूर्ण मानवी इतिहासातील सर्वात मोठी निवडणूक आहे. यापूर्वी जगात कुठेही, कधीही ८२ कोटी मतदारांनी त्यांची संसद निवडण्यासाठी मतदान केलेले नाही. संपूर्ण अमेरिका खंड आणि जवळजवळ सर्व युरोप खंडाच्या एकूण लोकसंख्येइतके मतदार भारतात आहेत. ७ एप्रिलला सुरू झालेली ही प्रक्रिया १२ मेपर्यंत ९ टप्प्यांत ३५ राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशातून ५४३ खासदार निवडण्यासाठी अतिशय उत्साहात पार पडली आहे. प्रत्येकी सुमारे १५ लाख मतदारांच्या समूहाने त्यांच्यासाठी एक खासदार निवडून १६ व्या लोकसभेत पाठवला आहे.

UPA सरकारच्या गेल्या १० वर्षांतील राजवटीत झालेल्या विकासामुळे अनेकांच्या जीवनमानाचा दर्जा उंचावलेला आहे, तरीही मतदार समाधानी नाहीत, हेच विविध मतदान चाचण्यांत दिसून आले आहे. एका पाहणीनुसार प्रत्येकी १० मतदारांपैकी ८ जण देशाच्या आर्थिक प्रगतीबाबत समाधानी नाहीत.

भारतातील पक्षांची संख्या १५०० पेक्षा जास्त असून त्यातील प्रादेशिक पक्षांना निम्म्या मतदारांची मते मिळतात. देशातील निम्म्या राज्यात अशा पक्षांची सत्ता आहे. उर्वरित निम्मे मतदार राष्ट्रीय स्तरावरच्या दोन आघाड्यांना पाठिंबा देतात. त्यापैकी काँग्रेसप्रणीत UPA आघाडीने देशावर ६७ पैकी ५४ वर्षे राज्य केलेले आहे. भाजपाप्रणीत NDA आघाडीने केंद्रात ६ वर्षे राज्य केले असले तरी अनेक राज्यांमध्ये भाजप व तिच्या घटक पक्षांची सत्ता २५ वर्षांपेक्षा जास्त काळ आहे. भाजपला उत्तर व पश्चिम भारतीयांचा नेहमीच प्रचंड पाठिंबा मिळालेला आहे.

मार्च ते मे २०१४ दरम्यान ९ टप्प्यांत पार पडलेली सोळाव्या लोकसभेची निवडणूक ऐतिहासिक होती. ५४३ सदस्यांच्या लोकसभेत एनडीएने ३३६ जागा जिंकल्या. भाजप ११६ जागांवरून २८२ वर पोहोचला. गेल्या ५ वर्षांत भाजपची लोकसभेतील ताकद दुप्पट झाली आणि ३० वर्षांनंतर पहिल्यांदाच केंद्रात एखाद्या पक्षाला बहुमत मिळाले. काँग्रेस पक्ष २०६ वरून ४४ वर घसरला. आम आदमी पार्टीला तर केवळ ४ जागा मिळाल्या. काँग्रेस नेतृत्वाखालील युपीए सरकारविरूद्ध जनमानसात असलेल्या नाराजीची तीव्रता या निकालात प्रतिबिंबित झाली.

नरेंद्र मोदी बडोद्यात ५.७० लाख तर वाराणसीत ३.५० लाखांहून जास्त मताधिक्क्याने निवडून आले. त्यांच्या नेतृत्वामुळे स्वातंत्र्यानंतर प्रथमच भाजपने स्वबळावर बहुमताचे (२७२) संख्याबळ गाठले, तर काँग्रेसला प्रथमच २ अंकी संख्येवर समाधान मानावे लागले.

इंदिरा गांधी यांच्या हत्येनंतर १९८४ मध्ये निर्माण झालेल्या सहानुभूतीच्या लाटेत काँग्रेस पक्षाला ४१५ जागांचा प्रचंड लोकमताचा कौल मिळाला होता. त्यानंतर १९८९ मध्ये विश्वनाथ प्रतापसिंह यांचे आघाडीचे सरकार होते. इतर राजकीय पक्षांपेक्षा १९९१ मध्ये काँग्रेसला सर्वाधिक म्हणजे २४४ जागा मिळाल्या, परंतु बहुमत मिळाले नव्हते. सर्वाधिक जागा मिळविणारा पक्ष या नात्याने नरसिंह राव यांना सरकार स्थापनेची संधी मिळाली. यानंतरही सातत्याने आघाडीचीच सरकारे सत्तेत आली. एच.डी. देवगौडा व इंद्रकुमार गुजराल यांच्या नेतृत्वाखालील सरकारे, अटलबिहारी वाजपेयी यांच्या नेतृत्वाखालील राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीचे सरकार व त्यानंतर काँग्रेसच्या नेतृत्वाखालील संयुक्त पुरोगामी आघाडीचे सरकार ही सर्व आघाडीची सरकारे राहिली. यामध्ये प्रमुख किंवा नेतृत्व करणाऱ्या पक्षालादेखील २७२ ही संख्या गाठता आली नव्हती. मात्र २०१४ मध्ये स्वबळावर ही संख्या पार करण्याचे यश भाजपने साध्य केले.

भारतीय मतदार सध्या राजकीय प्रक्रिया व अपेक्षांबाबत खूपच आक्रमक झालेला आहे. त्याच्या राजकीय जाणिवा नको तेवढ्या स्पष्ट आहेत. याला अनेक घटक मुख्यत्वे कारणीभूत आहेत; त्यापैकी पुढील घटकांचा विचार या ठिकाणी करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

१) युवकांची वाढती संख्या

२०११ च्या जनगणनेनुसार भारताची निम्मी लोकसंख्या २६ वर्षांखालची आहे. ४० वर्षांखालील मतदारांची संख्या एकूणात निम्मी म्हणजे ४१ कोटी आहे. या पिढीला १९९१ च्या पूर्वीची गरिबी/आर्थिक कुंठितावस्था माहीत नाही. १९९१ पूर्वीच्या मानाने सध्याची प्रगती बरीच चांगली आहे, पण सध्याच्या तरुणाईला ती

Scanned with CamScanner

DR. BABASAHEB AMBEDKAR: VISION AND 21st CENTURY

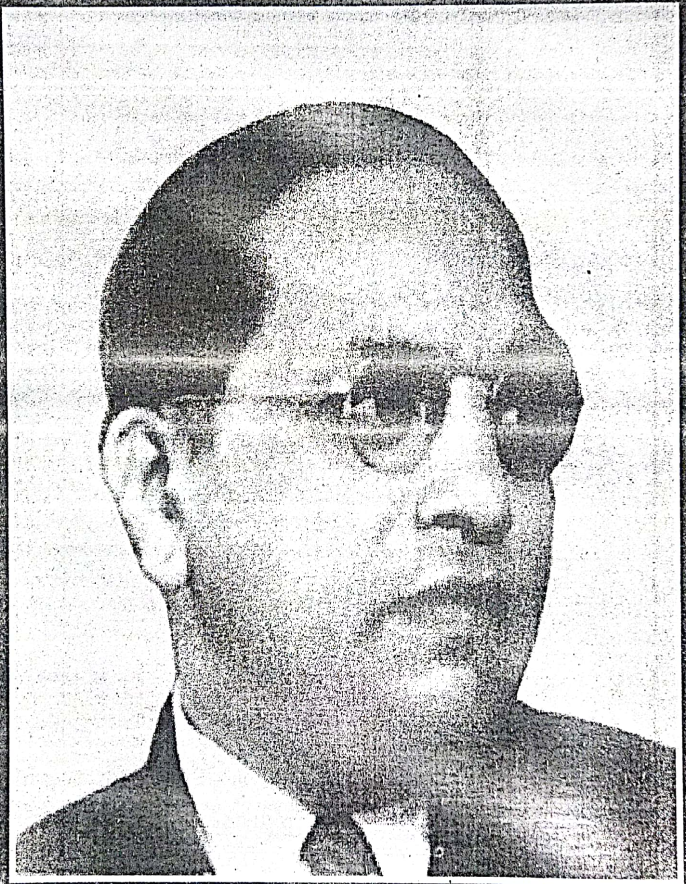

Editor
Pradeep Hadke

Scanned with CamScanner

१४२. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे लोकशाही विषयक विचार 423
प्रा.डॉ.मिलिंद कांबळे, प्रा. दशरथ महाकाळे

१४३. लोकशाही आणि सामाजिक परिवर्तन - डॉ. आंबेडकरांचा दृष्टिकोण 425
प्रा. बी. एच. मेश्राम

१४४. धर्मनिरपेक्षता आणि सर्वसमावेशक समाजरचना 427
डॉ. विनोद जीवनतारे

१४५. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे समाजवादी विचार 430
प्रा.डॉ.राजीव कळसकर

१४६. स्व आणि समाजपरिवर्तन : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा दृष्टीकोन 431
प्रा. रमेश एम. घोनमोडे

१४७. डॉ. आंबेडकर आणि आदर्श लोकशाही 433
डॉ. रमेश पाटील

१४८. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकराचे कामगार चळवळ विचारदर्शन 436
डॉ. प्रशांत एम. पाटील

१४९. २१ व्या शतकातील सर्व धर्म व्यवस्थांना पर्यायी आंबेडकरांचा धम्म 439
डॉ. प्रियराज महेशकर

१५०. सामाजिक क्रांतीचे अग्रदुत - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर 441
प्रा. शिवचरण नामदेवजी धांड

१५१. वैचारिक संघर्षातील मध्यम मार्ग 'पुणे करार' 443
प्रा. अरविंद म. पुनवटकर

१५२. शेतकऱ्यांचे दिपस्तंभ : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर 446
प्रा. डॉ. गोपीचंद या. कठाणे

१५३. समता संवर्धन : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर 448
प्रा. हेमंत एस. गजाडीवार, डॉ. निरज टी. खोब्रागडे

१५४. धर्मनिरपेक्षता आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार 450
प्रा. सरला व. मेश्राम

१५५. भारतीय संघ-राज्यवित्त व्यवस्था 452
प्रा. गौतम भ. धुळधुळे

१५६. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - सामाजिक समता आणि समाज परिवर्तनाची दिशा 454
प्रा. चतुरदास जानबा तेलंग

१५७. डॉ. आंबेडकर : उच्च शिक्षणाच्या गुणवत्तेची कसोटी 457
प्रा. आर.जी. वानखडे

१५८. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षणाविषयी विचार 459
प्रा. डॉ. नितीन बावळे

१५९. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शेतीविषयक विचार 461
प्रा. बादलशाहा डोमाजी चव्हाण

१६०. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शैक्षणिक धोरण 463
प्रा. राजकुमार भगत

१६१. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे २१ व्या शतकातील शैक्षणिक विचार 466
प्रा. रेवाराम माणिकरावं मालखेडे

१६२. डॉ. आंबेडकरांची शिक्षणाविषयी भुमिका एक चिकित्सक अध्ययन 468
डॉ.नामदेव हटवार

Scanned with CamScanner

२१ व्या शतकातील सर्व धर्म व्यवस्थांना पर्यायी आंबेडकरांचा धम्म

डॉ. प्रियराज महेशकर
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, सावित्रीबाई फुले ज्ञानमार्ग,वर्धा

१४ आक्टोबर१९५६ रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपल्या लाखो अनुयायांना ज्या बौद्धधम्माची दीक्षा दिली, तो बौद्ध धम्म हा पारंपरिक बौद्ध धर्मापेक्षा वेगळा आहे. डॉ. आंबेडकरांनी जवळपास सहा वर्ष खर्ची करुन रचलेल्या 'बुद्ध आणि त्यांचा धम्म' या मुळच्या इंग्रजी ग्रंथामधून आंबेडकरप्रणित बौद्ध धम्माची मांडणी आलेली असून त्यातून त्या धम्माचे वेगळेपण लक्षात येते. आंबेडकरप्रणित बौद्ध धम्मात काळानुरुप आवश्यक व्यावहारिक बदल तर्कसंगत, बुद्धिप्रामाण्यवादी व विज्ञाननिष्ठ भूमिका घेऊन केलेले दिसतात. त्यामुळे स्वत: आंबेडकरांनीच आपल्या या नव्या बौद्ध धम्माला 'नवयान' संबोधले होते.१

यशवंत मनोहर, राजा ढाले यांच्या सारख्या आंबेडकरी विचारवंतानी तर आंबेडकरांचा बौद्ध धम्म हा परंपरागत बौद्ध धर्मापेक्षा तर वेगळा आहेच पण तो संपुर्ण जगातील 'धर्म' व्यवस्थेला पर्याय उभा करणारा असल्याचे मत प्रभावीपणे मांडलेले आहे. त्यांच्या मते, आंबेडकरांनी धर्मांतर केले म्हणजे हिंदू धर्माचा त्याग केला परंतु हिंदू धर्माचा त्याग करून त्यांनी पुन्हा दुसरा कुठलाही 'धर्म' स्वीकारलेला नसून 'धम्म' स्वीकारलेला आहे. या अर्थाने १९५६ चे धर्मांतर म्हणजे आंबेडकरांचे आपल्या अनुयायांसह धर्मातीत किंवा धर्मविहीन होणे होय.२ या अर्थाने त्यांनी नव्या धम्माची केलेली उभारणी व त्याचा केलेला सामुहिक स्वीकार ही बाब आपल्या विद्यमान जगाला सर्वस्वी अपरिचित, अपूर्व नि अद्‌भूत अशी होती. जगात 'धर्म' संज्ञेला अनेक पर्याय सापडतील पण 'धम्म' या संज्ञेला पर्याय सापडणारच नाही. जगात धर्म अनेक आहेत परंतु 'धम्म' मात्र एकच आहे तो म्हणजे बुद्ध आंबेडकरांचा 'धम्म' त्यामुळे 'धम्म' हा केवळ ब्राम्हणी हिंदू धर्मावरील इलाज नसून तो विद्यमान एकविसाव्या शतकातील सर्वच धर्मावरील इलाज आहे.

धर्म आणि धम्म यातील मुलभूत भेद सांगावयाचा झाल्यास तो पुढीलप्रमाणे सांगता येतो; धर्माचा संबंध देवाशी आहे तर धम्माचा मानवाशी, धर्म अपरिवर्तनीय असतो तर धम्म हा परिवर्तनशील असतो. धर्मात ग्रंथप्रामाण्याला स्थान आहे तर धम्मात बुद्धिप्रामाण्याला. धर्म हा माणसाला बद्ध करतो तर धम्म हा मानवाला मुक्त करतो. धम्म म्हणजे स्वातंत्र्य तर धर्म म्हणजे बंधन वा पराधिनता. धर्माला देवाचे बंधन असते तर धम्माला नैतिकतेचे. नीती नसेल तिथे धम्म नसेल किंबहुना जिथे देव आहे तिथे धम्म नाही.४

डॉ. आंबेडकरांना अभिप्रेत बौद्ध धम्माचा मुख्य पायाच नीतिमत्तेवर आधारलेला आहे. धम्म म्हणजेच नीती व नीती म्हणजेच धम्म होय. त्यामुळे धम्माचरण करणे म्हणजे दुसरे तिसरे काहीही नसून नीतिमत्तेने वागणेच होय. नीतिमत्तेने वागणारा समताधिष्ठित समाज असेल तर साम्यवादासारख्या हिंसक व हुकूमशाही व्यवस्थांची गरज राहणार नाही असा दावाचा आंबेडकर करतात.५

डॉ. आंबेडकरांचा धम्म हा पारलौकिक जीवनासाठी नसून तो ईहलौकिक जीवनासाठी आहे. बुद्ध हा वैयक्तिक मोक्षदाता नसून तो संपूर्ण समाजाला मार्ग दाखविणारा मार्गदाता आहे. मानवी समाजाला मुक्तीचा मार्ग दाखविणारा एक इतिहासपुरूष म्हणून आंबेडकरांनी बुद्धाला उभे केले आहे. आंबेडकरांचा बौद्ध धम्म हा निरिश्वरवादी, अनात्मवादी, भौतिकवादी, बुद्धिप्रामाण्यवादी तसेच परिवर्तनवादी आहे.

डॉ. आंबेडकरांचा बुद्ध हा जरा, व्याधी आणि मृत्यू यासारख्या नैसर्गिक दु:खाच्या निवारणार्थ परिव्रज्यक बनलेला नसून वर्गावर्गातील कलहातून, संघर्षातून निर्माण होणाऱ्या सामाजिक दु:खाच्या निवारणाचा मार्ग दाखविण्यासाठी परिव्रज्यक बनलेला आहे. त्याने सामाजिक दु:ख निमुर्लनासाठी लोक प्रबोधन करण्यात आपले जीवन खर्ची घातलेले आहे.६

पारंपारिक बौद्ध धर्मात सांगितली जाणारी दु:ख केंद्रित चार आर्य सत्ये बुद्धाच्या आचारतत्वांना निराशावादी बनवितात. त्यामुळेच डॉ. आंबेडकर पारंपरिक बौद्ध धर्मातून सांगितल्या जाणाऱ्या चार आर्यसत्यांबाबत साशंकता घेत 'दु:ख' या शब्दाचा अर्थ दारिद्र्य आणि कर्ज अशा भौतिक स्वरूपाचा लावतात. दारिद्र्यातून दु:ख निर्माण होते. सामाजिक व आर्थिक परिस्थितीतून दु:ख निर्माण होते असे विश्लेषण डॉ. आंबेडकर करतात. त्यांच्या प्रतिपादनाचा हेतू हाच की, माणसाला त्याच्या दारिद्र्य व इतर भौतिक स्वरूपाच्या दु:खातून मुक्तीचा मार्ग सांगणारे बौद्ध तत्त्वज्ञान असून त्यायोगे ते माणसांमध्ये आशावाद निर्माण करणारे आहे.७

आत्म्यावर आधारित ब्राम्हणी कर्म सिद्धांत आंबेडकरी बौद्ध धम्म नाकारतो. मनुष्याने कुशल म्हणजे समाजहितकारक कर्मे केली तर त्याचा परिणाम नीतीच्या वृद्धीला पोषक होतो. उलट अकुशल म्हणजे अनैतिक कर्मांचा परिणाम वाईट होतो. मात्र कर्त्याच्या नशिबाशी कर्माचा काही संबंध नाही. कर्माचा परिणाम ते कर्म करणाऱ्यालाच भोगावा लागेल असेही नसून एकाच कर्माचा वाईट परिणाम समाजातील अनेकांना भोगावा लागतो. यादृष्टीने कर्म नियम अटळ आहे असा बुद्धाच्या कर्मवादाचा अर्थ आंबेडकरी बौद्ध धम्म सांगतो.८

पुनर्जन्मासंबंधीही अतिशय विज्ञानवादी भूमिका आंबेडकरी बौद्ध धम्मातून आलेली आहे. मानवाच्या मृत्युनंतर त्याच्या शरीरातून उत्सर्जित होणाऱ्या पृथ्वी, आप, तेज, वायु या द्रव्यांचे मुलद्रव्यात विलीनीकरण होते. याच मुलद्रव्यांच्या संयोगातून पुन्हा नवे जीव निर्माण होतात. असा बुद्धाने मांडलेल्या पुनर्जन्माचा अर्थ आंबेडकरप्रणित बौद्ध धम्मातून आला आहे.९

'निब्बाण' (निर्वाण) ही बौद्ध धर्मिय संकल्पना अतिशय साध्या सोप्या पद्धतीने आंबेडकरांनी स्पष्ट केली आहे. 'निब्बाण' म्हणजे मोक्ष, ईश्वरप्राप्ती किंवा स्वर्गप्राप्ती असे कांहीही नसून मानवी मनात असलेल्या लोभ, कोध, द्वेष, मत्सर, कृपणता, ढोंग, कपट, उद्धटपणा, गर्व, सुस्तपणा या विकारांपासूनची मुक्ती होय. निब्बाण ही अवस्था मनुष्याला जिवंतपणीच प्राप्त करता येते

ISBN-978-81-925424-9-2

Scanned with CamScanner

Yeshwant Gramin Shikshan Sanstha, Wardha

Yeshwant Mahavidyalaya

Seloo, Dist. Wardha

NAAC Accredited Grade 'B'

Dept. of Physical Education

UGC Sponsored

One Day National Level Seminar On

Stress Management and Sports Psychology

Seminar Selections

2nd December 2014

ISBN - 978-93-823[illegible]484

Scanned with CamScanner

STRESS MANAGEMENT OF WOMEN EMPLOYEES-THE LIVING PARADOX

Sonali Sirbhate (Ass.profesor)
HOD.Physical Education & sports
Priyadarshini Mahila Mahavidhyalaya,
Wardha.

Abstract - Stress has become a major feature of modern living ,caused particularly by changes in the type of work that the modern women employee does .The status of women in modern India is a sort of a paradox, if on one hand she is at the peak of ladder of success, on the other hand she is mutely suffering the psycho-physiological disturbances & because of that she is enclosing herself in the cage of "stress".

Stress is the psychological and physiological reaction that takes place when one perceives an imbalance in the level of demand placed on the capacity to meet that demand on individuals.

Key words –paradox, deterioration, acute stress, chronic stress

Introduction-

What is the cost of workplace related stress to the employer- largely - ignored in India? Productivity of the employee will go down. Stress leads to personal conflicts & deterioration of workplace culture because nobody wants to work in a depressing and stressful environment · For people who stay in their jobs in a country indirectly affects the morale and productivity of other employees Dampens innovation and creativity. Eventually loses employees like India where people do not change jobs often, people are more prone to diseases as a result of work stress. Most of the companies do not have an open culture, hence the women never get a chance to speak up their concerns and as a result their concerns never get addressed and they continue to be stressed. These concerns can later result in later in them losing the job or leaving voluntarily, or this might cause trouble for them in their domestic life.

Types of stress-

Acute stress

Acute stress is the most common form of stress among humans worldwide. Acute stress deals with the pressures of the near future or dealing with the very recent past. This type of stress is often misinterpreted for being a negative connotation. While this is the case in some circumstances, it is also a good thing to have some acute stress in life. Running or any other form of exercise is considered an acute stressor. Some exciting or exhilarating experiences

[Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo]

Scanned with CamScanner

chapter in a Book.

2015

स्त्री भ्रूणहत्या आणि स्त्रियांवरील वाढते अत्याचार

एक सामाजिक समस्या

प्राचार्य डॉ. सं.ना. भारंबे
डॉ. साधना जावळे

प्रशांत पब्लिकेशन्स्
Prashant

Scanned with CamScanner

स्त्री भ्रूणहत्या आणि स्त्रियांवरील वाढते अत्याचार : एक सामाजिक समस्या

प्रकाशक व मुद्रक
श्री. रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
३, प्रतापनगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,जळगाव-४२५००१.
☎ (०२५७) २२३५५२०,२२३२८००
Website : www.prashantpublications.com
E-mail : sales@prashantpublications.com

प्रथमावृत्ती : १४ मार्च २०१५

ISBN : 978-93-85021-90-9

© लेखकाधीन

अक्षरजुळणी
प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ ३२५/-

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार लेखकाधीन असून, या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटोकॉपी, रेकॉर्डिंग करणे कायद्याने गुन्हा असून, असे आढळून आल्यास तत्काळ कारवाई करण्यात येईल.

Scanned with CamScanner

पितृसत्ता, जात, जमातवाद आणि स्त्रियांवरील हिंसा : एक समाजशास्त्रीय आकलन

प्रा. डॉ. धनंजय सोनटक्के
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख
प्रियदर्शिनी महिला महाविद्यालय, वर्धा.

२० व्या शतकात वेगवेगळ्या विचार प्रणालीमध्ये झालेल्या तात्विक संघर्षामुळे तसेच लागलेल्या नव-नव्या शोधामुळे समाजात उलथापालथ झाली. १९ व्या शतकातील 'साम्यवाद' व २० व्या शतकातील 'स्त्रीवाद' यांनी जगाला हादरे देत वादळे निर्माण केली ती अजुनही शमलेली नाहीत. 'भांडवलवाद' व 'पितृसत्ता' ह्या धर्म, पंथ, जात या पलिकडे जाऊन सर्वत्र स्थिर झाल्या आहेत व या दोन्ही व्यवस्था जगाला आव्हान देत आहेत. भारतीय स्त्रियांवरील वाढत्या अत्याचाराचे मूळ येथील पितृसत्ता, जात व जमातवादामध्ये रुजलेल्या आहेत. भारतीय स्त्री ही एक स्वतंत्र व्यक्ती नसून ती या विविध सत्तांमधील 'शोषित' व्यक्ती आहे. समाज व्यवस्थेत पूर्वापार अशी विचारधारा अस्तित्वात होती की स्त्रियांचे म्हणून जे काही प्रश्न आहेत ते खाजगी स्वरुपाचे आहेत, परंतु स्त्रीवादी चळवळीने 'स्त्रियांच्या समस्या ह्या खाजगी नसून त्या राजकीय/सार्वजनिक'[१] आहेत ही मांडणी केली. जसे हुंड्यासाठी होणारी हिंसा ही त्या कुटुंबाची खाजगी बाब नसून सार्वजनिक बाब आहे.

स्त्रियांवरील अत्याचार, हिंसा ह्याबाबत बोलतांना कुटुंबाच्या चौकटीतील घरगुती हिंसाचार, हुंडाबळी या प्रश्नांवरची चर्चा होतांना दिसते पण स्त्रियांवरील सार्वजनिक जीवनातील हिंसा व त्यामागील जात, धर्म, जमातवादाची पार्श्वभूमी याकडे दुर्लक्ष होते परंतु या घटकांचा हिंसेशी असणारा संबंध अभ्यासणे अत्यंत आवश्यक आहे. सर्वच स्तरातील, जातीतील स्त्रियांवरील हिंसेचे स्वरुप वेगवेगळे असते हे खैरलांजी हत्याकांडावरुन[२] तसेच राष्ट्रीय अपराध नोंदणी संस्थाद्वारा उपलब्ध आकडेवारीवरुन स्पष्ट होते.

स्त्रियांवरील हिंसा व तिचे स्वरुप :

हिंसेचे मूळ म्हणजे पितृसत्ताक पध्दत आणि स्त्री पुरुषांमधील असमानता होय. हिंसा या शब्दाची व्याख्या खून, मारणे, इजा करणे अशी मराठी शब्दकोषात केली आहे. वेगळ्या शब्दात सांगायचे तर हिंसा म्हणजे माणसाच्या भौतिक

Scanned by CamScanner
Scanned with CamScanner